

Dr. ESAD FEYZİ BEY
TÜRK RADYOLOJİSİNİN ÖNCÜSÜ

Prof. Dr. Aytekin BESİM

Prof. Dr. C. Çınar BAŞEKİM

Türk Radyoloji Derneği Tarih Araştırmaları ve Etik Çalışma Grubu

Dr. Esad Feyzi Bey

ISBN: 978-605-9393-66-9

Baskı Tarihi: 2018

Baskı: Sözkese Matbaacılık

N I S A N

Nisan Kitabevi

İsmet İnönü 1 Cad. (Doktorlar Cad.) No: 69 Eskişehir

T: 0 222 221 21 90 – 0 222 221 07 05 – 0 850 303 0 501

www.nisankitabevi.com • www.sinavkitaplari.com

İÇİNDEKİLER

Ön Söz ve Teşekkür	IV
Esad Feyzi Bey'in Hayatı (Prof. Dr. Aytekin BESİM)	1
Esad Feyzi Bey'in Eserleri (Prof. Dr. Aytekin BESİM, Prof. Dr. C. Çınar BAŞEKİM)	21
İlmü'l-arz ve'l-ma'âdin	22
Röntgen Şu'â'tı ve Tatbikât-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi	25
Röntgen Şu'â'tının Suret-i İstihsali, Havvası, Mahiyeti, Tatbikat-ı Tıbbiyesi	31
Esad Feyzi Bey Hakkında Yazılanlar ve Yorumlar (Prof. Dr. C. Çınar BAŞEKİM)	35
Dr. Rifat Osman Bey	37
Prof. Dr. Akil Muhtar ÖZDEN	49
Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER	51
Ord. Prof. Dr. Tevfik SAĞLAM	55
Prof. Dr. Besim Ömer AKALIN	56
Binbaşı Elhaç Rıza Tahsin	59
Dr. General Kemal ÖZBAY	60
Prof. Dr. Cemil TOPUZLU	61
Yusuf Kemal TENGİRŞEK	65
Esad Feyzi Bey'in Nişan ve Madalyaları, (Prof. Dr. C. Çınar BAŞEKİM)	67
Esad Feyzi Bey'in Mezar (Prof. Dr. C. Çınar BAŞEKİM)	69
Yararlanılan Kaynaklar	73

ÖN SÖZ

Bin yediyüzlü yılların başından itibaren Avrupa’da başlayan “Aydınlanma Çağı” iki çok önemli devrime yol açmıştır: “Fransız İhtilali” ve “Sanayi Devrimi”. Fransız İhtilali ile birlikte çoğu monarşik yönetimler devrilmiş, yerine cumhuriyet yönetimleri gelmiştir. Roma Katolik kilisesinin hegemonyası sarsılmış, kilise ciddi reformlara gitmek mecburiyetinde kalmıştır. Avrupa’da hür düşünce çağı açılmış ve bunun doğal sonucu olarak da bilim ve teknoloji hızla gelişerek “Sanayi Devrimi” ortaya çıkmıştır.

“Sanayi Devrimi” veya “Endüstri Devrimi” ile üretimde insan gücünün yerini makineler almış, bunun getirisi olarak da başta İngiltere olmak üzere, batılı ülkelerde sermaye birikimi ve zenginleşmeye yol açmıştır.

Birinci sanayi devriminde enerji kaynağı olarak odun ve kömür kullanılıyordu. Kısa bir süre sonra ise petrolün ve elektriğin keşfi ile birlikte enerji kaynağı hemen tamamen petrol ve elektriğe dayanmaya başladı. Odun ve kömür buharlı makinelerin ana enerji kaynağı idi. Petrol ve elektriğin enerji kaynağı olarak sanayide yer alması, buharlı makinelerin yerini hızla benzinli ve dizel motorlarla elektrikli motorlara terk etmesi ile sonuçlandı. Tarihçiler buna “İkinci Sanayi Devrimi” diyorlar. Nitekim takip eden yıllarda nükleer enerjinin keşfi ile de “Üçüncü Sanayi Devrimi” başlamış oldu.

Osmanlı İmparatorluğu’nun o yıllarda hüküm sürdüğü topraklar, bilinen petrol yataklarının hemen tamamını kapsıyordu. Dolayısı ile de sanayi devrimini geliştirmiş ülkelerin başında gelen İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin gözü Osmanlı İmparatorluğunun topraklarında idi. Sanayi devrimini geliştirememiş Osmanlı bunu fark ettiği zaman ise artık çok geçti.

Her şeye rağmen, Tanzimat, Islahat fermanları, birinci ve ikinci Meşrutiyetle batılılaşmaya çalışmışsa da Osmanlı, batılı devletlerin gözünde artık toprakları paylaşılması gereken bir “Hasta adam”dı.

Bin yediyüzlü, bin sekizyüzlü yılların tamamında ve bin dokuzyüzlü yılın ilk çeyreği Osmanlılar için savaşlarla dolu yıllar olup, imparatorluğun sürekli toprak kaybettiği yıllardır. Devlet ve halk fakirleşmiş, ekonomi çökmüş, ülke yönetilemez hale gelmişti. Bunun doğal sonucu olarak da Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış ve sonunda Türkiye Cumhuriyeti doğmuştur.

Osmanlı İmparatorluğunda ilk mühendis okulları bin yediyüzlü yılların sonlarına doğru (Mühendishane-i Bahri Hümayun 1775'te ve Mühendishane-i Berri-i Hümayun 1795'te) kurulmuş olmasına rağmen ve bunların bir kısmında Avrupa'dan hocalar istihdam edilmiş olmasına rağmen bu okullar daha çok Üçüncü Selim zamanında yeni kurulan Nizam-ı Cedid ordusunun ihtiyaçlarını karşılamaktan öteye geçememiştir. Sonuç olarak Osmanlı birinci ve ikinci sanayi devrimlerini geliştirememiştir.

Osmanlıda medrese tipi öğretimden çağdaş Tıp eğitimine geçiş, yine ordunun acil hekim ve cerrah ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 14 Mart 1827 tarihinde "Tıphane ve Cerrahhane-i Amire" isimli okulun Şehzadebaşı'nda Tulumbacılar konağında açılması ile başlamıştır. Başlangıçta amaç orduya hekim ve cerrah yetiştirmek olsa da zamanla sivil halkın ihtiyacını karşılamak için sivil tıp okulu da açılmıştır. Eğitim dili Osmanlıcanın yanında İtalyanca ve Fransızca idi. İtalya ve Fransa'dan tıp kitapları anatomi atlasları getirilmiş ilk defa ölmüş mahkumların kadvraları üzerinde tatbiki anatomi çalışmaları yapılmasına başlanmıştır.

Kısa bir süre sonra hekim ve cerrah sınıfları "Tıphane-i Amire" ve "Cerrahhane-i Mamure" olarak ikiye ayrılmış, bir süre sonra görülen gerek üzerine iki okul "Mekteb-i Adliye-i Şahane der Asitan-i Aliyye" adı altında tekrar birleştirilmiştir. Bu okulun başına ise Viyana'dan Dr Charles Ambroise Bernard getirildi (Ekim 1838). Eğitim dili Fransızcadı. Bir süre sonra okulun adı "Mekteb-i Adliye-i Şahane – İmparatorluk Tıp Okulu" oldu. 1867'de ilk sivil Tıp okulu "Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye" kuruldu. Eğitim dili zamanla Fransızcadan Osmanlıcaya dönmeye başladı ve nihayet 1870 yılında tamamen Osmanlıcaya geçildi.

İkinci meşrutiyette 21 Kasım 1908’de “Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye” Tıp Fakültesi oldu ve Darülfünun’a bağlandı. Reisliğine (De-kanlığına) Paris’te cerrahi ihtisası yapmış sonraları İstanbul Şehremeniği – Belediye Reisliği de yapmış olan Cemil Topuzlu Paşa getirildi. 1909’da “Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ile birleşti.

Osmanlı İmparatorluğunda Tıp alanındaki eğitim ve gelişmelere bakıldığı zaman batılı ülkelerle paralel bir gelişme gösterdiği söylenebilir. Tıp okulunun ta baştan kuruluşundan, Tıp Fakültesine evrilmesine kadar Avrupa’dan birçok tıp adamı değişik zamanlarda eğitimde görev alırken, Osmanlı hekimlerinin de alanlarında uzmanlaşmak için Avrupa’nın sayılı Tıp merkezlerinde eğitim alıp döndüklerini görüyoruz.

Birkaç örnek vermek gerekirse; 1847’de anesteziye kloroformun kullanılması Dr Serviçen ve arkadaşları tarafından başlanmıştır.

Dört Ocak 1848’de askeri tıbbiyenin son sınıfından 4 öğrenci Viyana Askeri Tıp Fakültesi’nde bitirme sınavına girerler ve sınavı üstün başarı ile verirler. Bu da o dönemde Osmanlı’da tıp eğitiminin Avrupa ile eşdeğer olduğunun bir başka kanıtıdır.

1885’te Zoeros Paşa ile Hüseyin Hüsnü ve Hüseyin Remzi Beyler Pariste Pasteur’un laboratuvarında 7 aylık bir eğitimden sonra İstanbul’a döndüklerinde 1887 yılında ilk kuduz aşısı serumunu geliştirip kuduz vakalarının tedavisinde başarıyla kullanırlar. Daha enteresani Padişah İkinci Abdülhamit’in Pasteur’e laboratuvarını geliştirmek için 800 altın göndermesidir.

1890 yılında Koch tüberkülini geliştirdince Berlin’e hemen bir hekim heyeti gönderilir

1894 yılında Behring bilim dünyasına difteri serumunu açıklayınca tekniği öğrenmek için yanına gitmek üzere hemen bir hekim heyeti görevlendirilir.....

Ve 1895 yılının Kasım ayında, Wilhelm Conrad Röntgen’in X-ışınlarını keşfinden sadece birkaç ay sonra Yüzbaşı Esad Feyzi’nin bunu bir Fransızca tıp dergisinde okuması ve kendi mütevazı ola-

nakları ile Demirkapıdaki Gülhane Askeri Tıp Fakóltesinin fizik labotatuvarında İstanbul’da ilk primitif X-ışını aracını geliştirmesidir. Nitekim Esad Feyzi’nin geliştirdiği bu araç Osmanlı – Yunan Savaşında etkin bir biçimde kullanılmış ve dünya savaş hekimliğindeki yerini almıştır. Esad Feyzi X-ışınlarının tıbbın birçok alanında kullanılabileceğini kendi deneyimlerine dayanarak 1898 yılında yazdığı el yazması kitabında çok güzel bir biçimde göstermiştir.

İşte elinizdeki bu kitapta Yüzbaşı Esad Feyzi’nin bu heyecan verici hayat hikayesini okuyacaksınız....

Prof Dr Aytekin BESİM

ÖN SÖZ

Ne yazık ki ailemizin iftihar kaynağı bu büyük ve bir o kadar da mütevazî olan ilim adamını şahsen tanıma şansımız olmadı. Lakin babamız Ecz. Hüseyin Hüsnü Arsan'ın amcası olan Esad Feyzi Bey'in başarılarını dinleyerek ve madalyalarına saygıyla bakarak büyüdük. Mesleği uğruna çok genç yaşta vefat ettiği için hiç bir zaman yaşlı fotoğrafını göremedik.

Hep bu genç ve yakışıklı büyük amcamızın Türk tıbbına katkılarından ilham aldık. Kendi buluşları ve imkanları ile dünyada ilk kez Almanya'da çekilen röntgenden 6 ay sonra Esad Feyzi Türkiye'de bir ilki gerçekleştirmiştir. Üstelik zamanlaması öyle önemliydi ki... Zaman savaş zamanıydı ve yaralanan askerlerimizin en acil ve doğru şekilde tedavi edilmelerinin önünü açmıştı.

Babamız çok genc yaşta kaybettiği bu önemli ilim adamının mezarını bulup yaptırdığından beri onu yattığı Karacaahmet mezarlığında sık sık ziyaret ederek hem bize yaşattığı gurur ve minnet hem de vatana sağladığı fayda için defalarca teşekkür ediyoruz.

Elimizden gelen sadece ona dua etmek ve onu böylece yaşatmak.

Dileğimiz gelecek nesillere örnek olmaya devam edebilmesi için unutulmaması.

Esad Feyzi'nin Akrabaları

Füsün ARSAN

Tülay ARSAN

TEŞEKKÜR

Kitabın hazırlanmasında yardımlarını ve desteklerini esirgemyen Prof. Dr. Emre DÖLEN'e, Dt. M. Engin ÇORUH'a, Prof. Dr. İdris Güven KAYA'ya, E. Öğr. Tugan SARAÇOĞLU'na, Türk Radyoloji Derneği Tarih Araştırmaları ve Etik Çalışma Grubundaki değerli arkadaşlarımıza, Esad Feyzi Bey'in akrabaları Füsun ARSAN ve Tülay ARSAN hanımefendilere teşekkürü borç biliriz.

Kitabın basılmasını sağlayarak Türk Radyoloji Camiasına kazandıran Türk Radyoloji Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Tamer KAYA ve Yönetim Kurulunun değerli üyelerine teşekkür ederiz.

Kitaptaki bazı bölümler, daha önce yayımlanmış olan bazı eserlerden aktarılmıştır. Bu eserlerin bir bölümü oldukça eski tarihli olup yazım hataları içermektedir. Bu bölümler değişiklik yapılmadan, orijinaline sadık kalınarak aktarılmıştır.

Prof. Dr. Aytekin BESİM

Prof. Dr. C. Çınar BAŞEKİM

ESAD FEYZİ BEY'İN HAYATI (1874-1901)

Yazan: Aytekin BESİM

(Röntgen Şu'â'tı ve Tatbikât-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi - Röntgen Işınları ve Tıp ve Cerrahi Uygulamaları (2006) Kitabından alınmıştır)

Yıl 1895, Kasım ayının 8'i cuma öğleden sonrasının geç saatleri; Alman Fizikçi Wilhelm Conrad Röntgen laboratuvarında katod ışınları üzerine çalışmaktadır. Bir ara Hittorf-Crookes tüpüne Ruhmkorff indüksiyon bobini ile akım verdiği zaman, yan masada bulunan baryum platinosyanid ile sıvanmış karton plakta bir parlama fark eder. Odayı karartır, deneyi tekrarlar, her seferinde aynı parlama-yı görür. Tüple fluoresan ekran arasına çeşitli objeler koyar; sonuç hep aynıdır. Röntgen, birçok objeyi delip geçebilen bir ışınla karşılaşıya olduğunu sezinler. Deneylerini çeşitlendirir. Bir haftadan beri yemeklerini dahi laboratuvarında yemekte, hatta yatağını da laboratuvarına taşımıştır. artık yeni bir ışın türü bulduğuna emindir. Birçok maddeyi delip geçebilen bu ışın acaba canlı dokulardan da bir zarar vermeden geçebilecek mi? Doğrusu bunu çok merak etmektedir. Aklına birdenbire sevgili karısı Anna gelir. Anna'yı çağırır ve elini tüple bir fotoğraf plağı arasına koymasına ikna eder. Tüpü çalıştırır. Filmi banyo eder. Anna'nın el kemikleri film üzerinde aşıkarak seçilmektedir (Resim 1.2). Hayret, Anna'ya da birşey olmamıştır! Canı dahi yanmamıştır!

Röntgen nihayet 28 Aralık 1895'te Würzburg Bilimler Akademisinde ilk defa **“Leber eine neue Art von Stahlen - Yeni bir ışın üzerine”** adlı bildirisi ile Röntgen ışınlarının keşfini açıklar ve bu ışınlara o güne kadar bilinmeyen ışınlar anlamında **“X-ışınları”** adını verir. Yanlış bilimsel çevreler değil tüm Dünya kamuoyu bu buluşla çalkalanmaktadır (Resim 3.4).

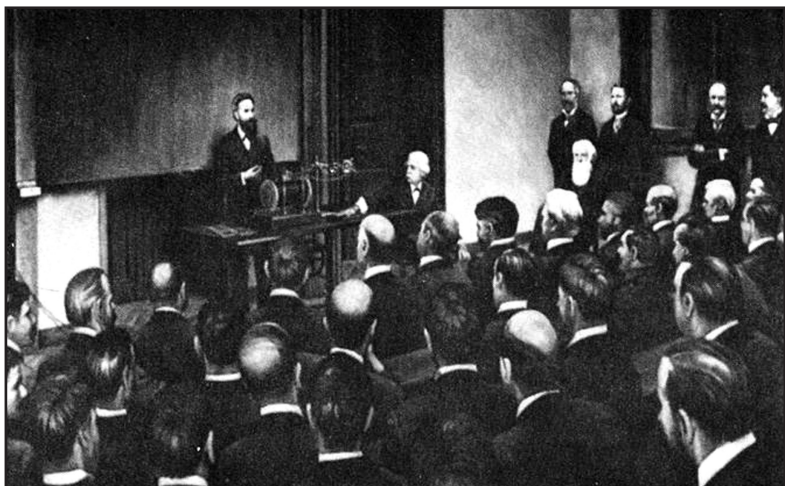
X ışınlarını Osmanlı İmparatorluğu'nda tıbbi anlamda ilk kez uygulayan kişi ise, o dönemde henüz genç bir tıbbiye öğrencisi olan Esad Feyzi Bey'dir. Esad Feyzi bu uygulamayı, Röntgen'in keşfinden sadece birkaç ay sonra gerçekleştirmiş ve X ışınları ile yaptığı çalışmalarla bu ışınları ülkemiz sınırlarında ilk uygulayan değil, daha birçok alanda bu konuda ilk olmayı başarmıştır.

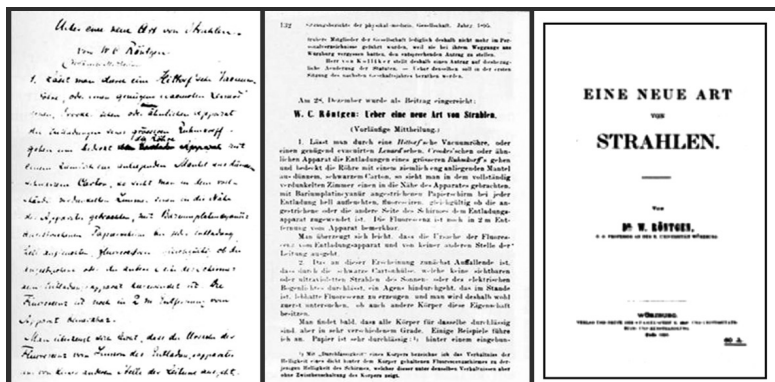
Resim 1: Alman Fizikçi Wilhelm Conrad Röntgen (1845-1923)

Resim 2. W.C. Röntgen'in eşi Anna Bertha Ludwig Röntgen ve onun eline ait tarihteki ilk radyografi

Resim 3. Würzburg Bilimler Akademisinde Röntgen'in buluşunu açıkladığı toplantı

Resim 4: WC Röntgen'in "Leber Eine Neue Art von Stahlen - Yeni Bir Işın Üzerine" adlı bildirisi

Resim 5. Esad Feyzi Bey

Resim 6. Dr. Antranik Paşa
(1819-1894). Fizik Hocası.

Esad Feyzi (Resim 5), 1874 yılında babasının görevli olduğu Gemlik'in Pazarköy Nahiyesi Gönenç Köyünde doğmuştur. Babası, Üsküdarlı kolağası Feyzi Ağa'dır. İstanbul'da Davutpaşa Askeri Rüştiyesi'ni (ortaokulu) ve Tıbbiye İdadisi'ni (lise) bitirdikten sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'ye (Askeri Tıp Fakültesine) girer. Esad Feyzi liseden beri bütün fen dersleri ve özellikle fizik derslerine çok meraklıdır. O zaman Demirkapı'da bulunan Askeri Tıbbiye'de fizik hocası Antranik Paşa (1819-1894) (Resim 6), kimya hocaları Vasil Naum Paşa (1855-1915) (Resim 7) ve Dr. Ali Rıza Bey (1867-1904) (Resim 8) ile jeoloji ve mineraloji hocası İbrahim Lûtfi Bey (1838-1903)'den (Resim 9) çok yararlanır. Fizik laboratuvarının eksiksiz, tam ve yeterli hale gelmesinde büyük emeği geçer. Kaynaklara göre fizik laboratuvarı için o zamanlar Avrupa'dan getirilmesi gereken birçok aleti, becerikli elleri ile bizzat kendisi yapardı.

28 Aralık 1895 yılında Alman Fizikçi Wilhelm Conrad Röntgen (1845-1923) Würzburg Bilimler Akademisi'nde ilk defa "Leber eine neue Artt von Strahlen – Yeni bir ışın üzerine" adlı bildirisi ile

Röntgen ışınlarının keşfini açıklar ve bu ışınlar o güne kadar bilinmeyen ışınlar anlamında X-ışınları adını verir. Bu bildiri ile birlikte dünyada ilk defa 8 kasım 1895, Cuma günü öğleden sonra kendi laboratuvarında elde etmiş olduğu bir elin röntgen filmini de yayınladı. Bu filmdeki elin kemikleri çok aşikar bir biçimde seçilmektedir. Bu el filmi gerçekte karısı Anna Bertha Ludwig Röntgen (1839-1919)'in el filminden başkası değildir. Olay bilim dünyasında ve hemen ardından tüm dünyada çok büyük heyecan yaratır. Eline bir Ruhmkorff indüksiyon bobini, Hittorf-Crookes tüpü, fotoğraf plağı ve/veya basit bir floresan ekran geçiren, bilinçsizce ama sırf gösteriş için değişik objeleri ve zaman zaman insan vücudunun bazı kısımlarını görüntülemeye başlar. İş fizik laboratuvarından çıkıp panayıralarda gösterilere kadar bile gider. Tabii bu arada gerçek bilim adamları tıptaki büyük geleceğini hemen sezinler. İlk etapta kemik kırıklarının ve mermi çekirdeği, şarapnel gibi insan vücuduna girebilen metalik objelerin gösterilmesinde kullanılır. Dolayısıyla daha çok cerrahi bölümlerde cerrahlar tarafından kullanılmaya başlanır. Ancak kısa zamanda tıptaki uygulaması giderek ve artan bir hızla yaygınlaşır.

Resim 7. Dr. Vasil Naum (1855-1915). Kimya Hocası.

Resim 8. Dr. Ali Rıza Bey (1867-1904). Kimya Hocası

Resim 9. İbrahim Lûtfi Paşa
(1838-1903). Jeoloji ve Mineraloji
Hocası

Resim 10. Galatasaray Mekteb-i Sultani'sinde matematik öğretmenini Möşyö Isoard'ın X ışınları ile görüntülediği bir cüzdan içerisindeki metal para (Servet-i Fünun. No: 277. Temmuz 1896)

Osmanlı İmparatorluğunda X-Işınları ile ilk denemeler 1896 yılında, o zamanki adıyla Galatasaray Mekteb-i Sultani'sinde riyaizati muallimi (matematik öğretmeni) Möşyö Isoard bir cüzdan içerisindeki metal paraların (Resim 10) ve daha sonra da 11 yaşındaki oğlunun el grafisini elde etmeyi başarır.

Aynı yıl içerisinde İstanbul'lu bir fotoğrafçı olan Halit Bey'de bir kurşun kalem içerisindeki kurşun parçacıklarını göstermeyi becerir. Yine aynı yıl içerisinde (1896) daha sonraları Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Hikmet-i Tabi'yye Mu'allim Mu'avini ve Seririyat-i Hariciye Röntgen Şu'a'atı Mütihazsısı [İmparatorluk Tıp Okulu Fizik Bilgisi Doçenti ve Dış (Cerrahi) Hastalıkları Röntgen Uzmanı] unvanını alacak olan Esad Feyzi adında genç bir tabip yüzbaşı kendi kurduğu Röntgen cihazı ile İstanbul'da Demirkapı'da bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'de (Resim 11) X-Işınlarının tıptaki ilk ciddi ve sistematik uygulamalarını başlatır. Şimdi geliniz bu olayı, bizzat yaşayan ve daha sonraları İstanbul Tıp Fakültesi'nin karizmatik profesörlerinden olan Prof. Dr. Akil Muhtar Özden (1877-1949)'in

Resim 11. Demirkapı Askeri Tıbbiyesi'nin eski hali ve günümüzdeki görünümü

Resim 12. Prof. Dr. Akil Muhtar
ÖZDEN (1877-1949).

(Resim 12) kaleminden okuyalım:
“1896’da Askeri Tıp Mektebi’nin
Demirkapı’da bulunan kimya labo-
ratuarında ben talebe asistanı ola-
rak çalışıyordum. Bu kimyahane o
zaman Dr. Vasil Naum ve Dr. Ali
Rıza Beyler gibi iki alim üstadın ida-
resi altında idi. Burada kimya ders-
lerine ait tecrübelerden (deneyler-
den) başka İstanbul’un birçok
analizleri yapıldı. Yağ, su, maden
suları gibi maddelerin tahlillerin-
den başka, adli tıbbı ait zehirlen-

me vakalarının analizleri de burada yapıldı. Tabii iki büyükçe
oda ile iki küçük kısımdan ibaret olan bu ahşap binada talebe
çalışmazdı. Onun için asistan olarak ayrılan talebenin büyük bir
talihi vardı denebilir. Herhalde benim üzerimde, isimlerini söyle-
diğim iki pek ciddi adamın yaptığı tesir çok büyük olmuştu. Ben-
den iki sınıf yukarıda olan Esad Feyzi merhum da fizik laboratua-
rında talebe asistanı idi. Bir gün hiç unutmam, bu çok zeki arkadaş
kimya laboratuvarına geldi. Elinde Fransızca bir tıbbi gazete vardı.
[Prof. Dr. Akil Muhtar Özden’e göre;28 Aralık 1895’de Röntgen
ışınlarının keşfinin açıklanmasından bir ay sonra Fransa’da ya-
yınlanan bu tıbbi gazetedei makale şudur:Prof. C. M. Garielin.
“Les Resherches du Prof Röntgen et la Photographie a travers les
Corps Opaque”, Semaine Medicale, 16,s:41-43,29 Jan.1896 (Re-
sim 13). Buna göre Esad Feyzi, kendi cihazı ile İstanbul’da Rönt-
gen ışınlarının keşfinden en fazla 1-2 ay sonra ilk radyogramı
elde etmiş oluyor]. Vasil Naum ve Ali Rıza Üstadlara gösterdi.
Müzakere çok canlı idi, ben de sokuldum. Okunan makale Rönt-
gen’in (ışınlarının) keşfine dairdi. Bunun nasıl yapılabileceğine

aid malumat da vardı. Esad Feyzi: “Aman efendim, fizik laboratu-
arında iyi bir Crookes tüpü ile Ruhmkoff bobini duruyor, sizde de
kuvvetli bir elektrik bataryası var. İzin verirsiniz bu deneyi bura-
da gerçekleştirelim” dedi. Teklifi hemen kabul edildi. Ertesi gün-
den itibaren kimya laboratuvarının küçük bir odasına tüp, bobin
konmuş, umumiyetle mahzende saklanan elektrik pilleri batar-
yası da ortaya çıkartılmıştı. Esad Feyzi birkaç gün uğraştı. Pillerin
sıvı karışımını yeniledi. Bobinin bazı yerlerini düzeltti. Tüpü mü-
nasip bir vaziyette tutacak bir dayanak yaptı. Nihayet bobinden
kafi uzunlukta kıvılcım alınmaya başlandı. Ancak bizde baryum
platinosiyenürlü ekran yoktu. Floresans alınamadı. X ışınının fo-
toğraf camlarına tesiri ile çalışıldı. Bir fotoğraf camı birkaç kat si-
yah kağıtla örtülü olarak masanın üstüne kondu. Tüp yerleştirildi.
Camın üstüne de ben elimi koydum. Ne kadar durdum bilmiyo-
rum. Herhalde bana uzun zaman geldiğini hatırlıyorum. Bobin
tam olarak çalışmıyordu. Durmak, yeniden düzenlemek gereki-
yordu. Sonunda süre yeterli görüldü. Hemen koştuk, karanlık
odaya tıkıldık. Filmi tab ettik. Türkiye’de X-ışını ile ilk radyografi
yapılmıştı. Elimin kemikleri fark ediliyordu. Benim o anda uzun
boy lu, sevimli yüzlü, zeki gözlü Esad Feyzi için hissettiğim sevgi ve
hayranlığı tasvir edemem. Sonra başka ellerin de resimleri alın-
dı”. Böylece Osmanlı İmparatorluğunun başkenti İstanbul’da ilk
defa Esad Feyzi tarafından imal edilen ilk Röntgen cihazı ile ilk tıbbi
Röntgen filmi elde edilmiş oldu (1896). Daha sonra Esad Feyzi ça-
lışmalarına Dr. Rifat Osman (Tosyalı) (1874-1933) ile beraber de-
vam eder. Bu ikilinin çalışmaları başta Operatör Doktor Cemil To-
puzlu Paşa (1866-1958) veya o zamanki unvanı ile sonraları
Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Hikmet-i Seririyat-i Hariciye Muallimi
Operatör Ferik Cemil olmak üzere Askeri Tıbbiye’deki bütün hoca-
lar tarafından büyük destek görür.

Resim 13. Esad Feyzi Bey'in X ışınlarını elde etmek için yararlandığı yayın: Prof. C.M.Gariël, "Les Recherches du Prof. Roentgen et la photographie à travers les corps opaques", *La Semaine Médicale*, Janvier 29, 1896: 41-43.

Resim 14. Prof. Dr. Cemil
TOPUZLU Paşa
(1866-1958).

1897 yılında Osmanlı-Yunan savaşı patlak verir. Savaş ilerledikçe Teselya'dan İstanbul'a nakledilen ağır yaralıları Operatör Cemil Paşa (Resim 14) başkanlığındaki ekibin kontrolünde geçici olarak Yıldız'daki Askeri Hastahane'ye (Yıldız Hamidiye Sultan İmparatorluk Hastahanesi) yatırılırlar.

Esad Feyzi ve arkadaşı Rifat Osman (Resim 15), o sene tıbbiyenin son sınıfında okuyan iki genç hekim adaydır. Birlikte Cemil Paşa'ya aşağıdaki layihayı (yazılı dilekçeyi) verirler:

Resim 15. Dr. Rifat Osman
(Tosyavizade) (1875-1933)

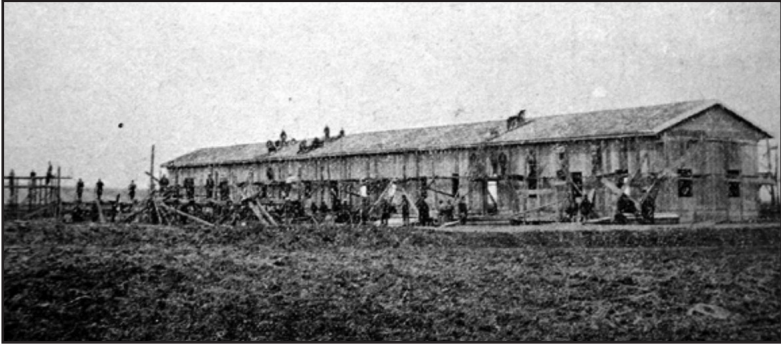
“Yaralı Osmanlı gazilerinin yüce Yıldız Hastahanesi’nde tedavi altına alınacakları gazetelerde minnet ve şükranla okunduğundan, Tıp mektebinin fizik laboratuvarında bulunan ve az noksanı olan, bilinmeyen şualar cihazının adı geçen yüce hastahaneye nakli ile bedenin derinliklerinde yeri bilinmeyen kurşun ve mermi parçaları ile çeşitli durumlarda meydana gelen kemik kırıklarının mahiyetlerini tayin için adı geçen cihazın tarafımızdan kullanılmasına ve bu suretle arz edilen

x-ışınları uygulaması şerefine uygarlık dünyasında Osmanlı Tıbbı’na verilmesine ve yaralıların uzun acılardan kurtarılmasına lütfen zat-ı ali-i üstadenelerinin tavassut buyurmasını arz ve istirham ederiz. Esad Feyzi, Rifat Osman”.

Cemil Paşa bu öneriyi çok olumlu bulur ve izin için Mektebler Genel Nazırı (Milli Eğitim Bakanı) Zeki Paşa’ya bildirir. Zeki Paşa’nın (Resim 16) izniyle de cihaz gerekli diğer teçhizatla birlikte Yıldız Hastahanesi’ne (Resim 17,18,19,20) taşınır. Yıldız Hastahanesi’nde bu cihazla ilk defa sağ el bileğinden şarapnelle yaralanmış Boyabatlı Er Mehmet Efendi’nin fotoğraf camı üzerine grafisi çekilir (1897). Bu grafi çekilirken ayrıca er Mehmet Efendi’nin fotoğrafı (resmi) da çekilir. Bu resimde Röntgen tüpü (Crookes Tüpü) üç bacaklı tahta bir sehbayı asılı olarak görülmektedir.

Resim 16. Zeki Paşa (1849-1914). Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne (Askeri Okullar) Nazırı

Resim 17. Yıldız Hastanesi. Yapılma aşamasında.

Resim 18. Servet-i Fünun Dergisi'nde Yıldız Hastanesi Ameliyathanesi. No:330, 26 Haziran 1313 (8 Temmuz 1897)

Fotoğraf camı hastanın sağ bacağı üzerinde ve yaralı sağ el bileği de fotoğraf camını taşıyan kaset (ışık almasını engelleyen koruyucu kartuş veya kutu) üzerindedir (Resim 21). Grafide daha sonra Cemil Paşa tarafından ameliyatla çıkartılacak olan şarapnel parçası net olarak izlenmektedir. Bu grafi Cemil Paşa tarafından Sultan Abdülhamid'e takdim edilir.

Resim 19. Servet-i Fünun Dergisi'nde Yıldız Hastanesi. No:330, 26 Haziran 1313 (8 Temmuz 1897)

Resim 20. Servet-i Fünun Dergisi'nde Yıldız Hastanesi koğuşu

۳۶۹

زود فون

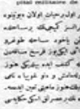
۱۲۱

تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب

تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب

تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب

تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب

تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب

تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب
تو خود که زود فون را میخوانی، و از باب

[illegible]

Resim 21. Yıldız Saray-ı hümayunu civarında bulunan hastanede tedavi olunan mecruh gazilerimizden Velestin Muharebesinde yaralanan Boyabatlı Mehmet'in kolunda Röntgen usulüyle kurşun taharrisi - *Servet-i Fünun*, No.326, 10 Haziran 1897.

Dr. Esad Feyzi ve Dr. Rifat Osman çalışmalarına bu hastahanedede devam ederler. Birçok savaş yaralısının kırık çıkıkları, vücutlarına saplanmış olan mermi çekirdeklerini, şarapnel gibi mermi parçalarını radyografik olarak tespit ederler. Ameliyatların ve diğer tıbbi tedavilerin başarılı olmasında büyük rol oynarlar. Dr. Esad Feyzi ve Dr. Rifat Osman'ın başarılı çalışmaları, bu sırada İstanbul'a Yıldız Askeri Hastahanesi'ne gönderilen Alman Kızılhaç Heyeti başkanı Tübingen Üniversitesi'nden Hermann Küttner'in de dikkatini ve hayranlığını çeker (Resim 22,23,24). Hermann Küttner beraberinde bizzat kendisinin kullandığı prototip bir Röntgen cihazı da getirmiştir. Nitekim ilk deneyimlerini Almanya'da yayımlanan "Beitrag zur Klinischen Chirurgie, 1898" dergisinde yayınlar. Bugün gerek Dr. Esad Feyzi ve Dr. Rifat Osman'ın, gerekse Hermann Küttner'in bu çalışmaları daha sonra Dünya Tıp Tarihi Askeri Radyolojisi'nde öncelikli yerini almıştır.

Resim 22. Yıldız hastanesinde Alman Kızılhaç yetkilileri ve yaralıları

Resim 23. Alman Kızılhaç
heyetinden Dr. Hermann Küttner
(1870-1932)

Resim 24. Alman Kızılhaç
heyetinden Prof. Nasse

Resim 25. Dr. Esad IŞIK
(1865-1936)

Resim 26. Dr. İsmail Ali Bey
(1866-1913). Hikmet-i Tabiye
(fizik) Hocası

Dr. Esad Feyzi 1897’de (1313) yüzbaşı rütbesi ile Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’den mezun olduğu zaman henüz 23 yaşındadır. Kurada Yemen’i çeker, ancak kıymetli çalışmalarını bilen hocaları Dr. Esad Işık Paşa ((Resim 25) ve hikmet-i tabiye (fizik) muallimi İsmail Ali Bey’ler (Resim 26) İstanbul’da kalmasını sağlarlar. Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane (Askeri Tıbbiye)’de ilm-i hikmet-i tabiye (fizik ilmi) dersi muallim muavinliğine (yardımcılığına), sonraları Mekteb-i Fünun-ı Mülkiye’i Şahane (Sivil Tıbbiye)’de ilmü’l-arz ve ilmü’l-maadın (jeoloji ve mineraloji ilimleri) dersi muallim vekilliğine getirilir. Bu arada Röntgen ışınlarını tanıtarak Tıbbiye’nin resmi ders programına girmesine ön ayak olur. Baş Cerrah Cemil Topuzlu Paşa’ya ricada bulunarak cerrahi kliniği içerisinde “Röntgen Şu’a’atı İle Muayene Şubesi” adı altında bir şubenin kurulmasını sağlar. Bu şube hiç kuşkusuz bugünkü hastahanelerin olmazsa olmazı olan Röntgen Kliniklerinin ilkinden başka bir şey değildir. Dr. Esad Feyzi çalışmalarına bu şubede, hayatının sonuna kadar devam eder.

Esad Feyzi çalışkanlığı, araştırmacılığı, fen konularına olan hakimiyeti ve seziş yeteneği ile yalnız hocalarının değil öğrencilerinin de dikkatini çekmiş, sevgi ve hayranlığını kazanmıştı. Geliniz bunu öğrencilerinden birinin kaleminden okuyalım **“1315 senesinde Tıbbiye**

İdadisi üçüncü sınıfında (son sınıf) idim. Umumi imtihana Tıbbiye’i Şahane’den bir heyet geldi. Bütün derslerin imtihanını yaptı. Bu hey’et paşalardan ve yüksek rütbeli hocalardan teşekkül ediyordu. Yalnız aralarında genç, mektepten yeni çıkmış, henüz heyet-i tedrisiye arasına hikmet-i tabiye muallim muavini olarak girmiş, uzun boylu, sarışın, genç bir yüzbaşı da bulunuyordu. Bu zat merhum Esad Feyzi idi. Programımızda mütenevvil (çeşitli) mevzular üzerinde 12 ders kadar vardı. İmtihanlar başladığı zaman her dersin imtihanını kemal-i vukuf ile (konulara tam hakimiyetle) bu genç yüzbaşının yaptığını gördük. Rütbeleri büyük diğer yaşlı hocaların vazifelerinin de bu gencin selahiyet ve istiklalini temin etmekten ibaret olduğunu gördük. Sınıfımızda takriben 300 talebe vardı. Sıkı bir imtihana tabi tutulduk. O sene mu’tad hilafına olarak (alışıl gelmişin aksine) 100 talebe sınıfta kaldı.

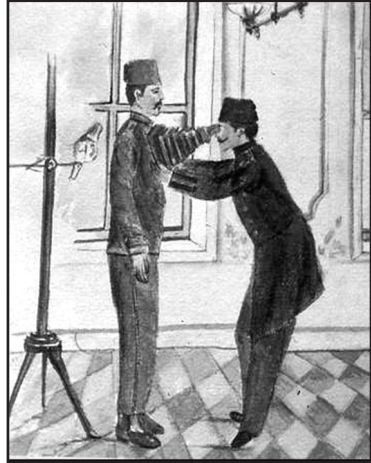
Oldukça zeki bir arkadaşımız 300 kişilik sınıfta 40-50 arasında mevki almak ister, derslerine az çalışır ve imtihanda da bildiği kadar cevap vermez, arzu ettiği mevkiden yukarı çıkmaz, aşağıya da düşmezdi. Sınıfta kalma korkusu ile ilk iki imtihanı iyice vermiş, imtihanda muvaffak olacağına kanaat hasıl ettikten sonra kozmoğrafya (gökbilimi) imtihanında yanlış olmamak, mümkün mertebe muhtasar (kısa) bir cevap vermek bu suretle ortadan biraz yüksek not almak usulünü tatbik kalkmıştı. Kendisine kur’a ile isabet eden iki sualin cevabını da böyle vermişti. Cevaplar bittikten sonra Esad Feyzi: “Sen tuhaf bir talebesin, bildiğin kadar cevap vermiyorsun. Senin verdiği cevapla bir talebe sınıfının ortalarında geçer. Sen ya sınıfın ilerisinde geçecek veyahut dönecek bir talebesin” dedi ve o talebeyi bildiği kadar cevap vermeye mecbur etti ve hatta sual harici bir takım suallere de maruz bırakarak davasını isbat etti ve diğer derslerde bildiği kadar cevap vermeğe dikkat etmesini tembih etti. Filhakika (gerçekten) bu

arkadaşımız sınıfını yüksek bir derece ile geçmek mecburiyetinde kaldı. Hiç tanımadığı 300 kişilik bir sınıfın üçüncü imtihanında bu arkadaşımızın hareketini anlayan ve buna mani olan merhum Esad Feyzi’nin seziş kudretine hala hayret ederim”.

Esad Feyzi'nin ilk kitabı; hocası İbrahim Lûtfi Bey'den aldığı jeoloji ve mineraloji ders kitaplarından ve Fransızca kaynaklardan yararlanarak yazdığı iki bölümden ibaret, bu günkü adıyla **"Jeoloji ve Mineraloji"** ilimleri olarak çevrilebilecek "İlmü'l-Arz ve'l-Ma'âdin" dir. 1311 (1895)'te taş baskısı olarak hazırlanan daha sonra 1316 (1900) senesinde gözden geçirilerek yeniden düzenlenip ikinci defa basılan eserin ilk baskısı toplam 303 sayfa olup birinci bölüm 80, ikinci bölüm 223 sayfadan ibarettir. İkinci baskı ise toplam 272 sayfadır. Her iki baskı da resimlidir. Esad Feyzi'nin ikinci kitabı, yurdumuzda ilk ve dünyada ise sayılı Röntgen kitapları arasında yer alan **"Röntgen Şu'a'tı ve Tatbikat-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi"** adlı eseridir (Resim 27,28,29) [Kitap 1314 (1898) tarihli olup el yazmasıdır. Tek nüsha ve 176 sayfa olup Yıldız Kütüphanesinde kırmızı deri ile ciltlenmiştir. Cilt kapaklarının deri köşelerinde altın yaldızla yapılmış gül motifleri mevcuttur. Kitap Cemil Paşa'nın nazik, övücü, özendirici ve Röntgen ışınlarının önemini ve parlak geleceğini kavramış etkileyici ön sözü ile başlar. Kitap Halen Horhordaki İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Müzesi'ndedir].

Resim 27. Dr. Esad Feyzi Bey'in Röntgen Şu'a'tı ve Tatbikat-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi - Röntgen Işınları ve Tıp ve Cerrahi Uygulamaları (1314/1896) kitabının kapağı

Resim 28. Esad Feyzi Bey'in Röntgen Şu'a'tı ve Tatbikat-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi - Röntgen Işınları ve Tıp ve Cerrahi Uygulamaları kitabından bir röntgen muayenesi (s.161)

Resim 29. Röntgen Şu'â'tı ve Tatbikât-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi kitabından ayağına yabancı cisim batmış bir hastanın radyografisi.

Esad Feyzi ertesi yıl (1899), Nevsal-i Afîyet'te **"Röntgen Şu'a'atının Suret-i İhtisali, Havvası, Mahiyeti, Tatbikat-ı Tıbbiyesi"** adlı uzun makalesini yayınlar. Bu makalede X-ışınlarının elde edilmesi ni, kapsam ve özelliklerini ve tıpta kullanılmasını anlatır. Esad Feyzi'nin bir de ölümüyle yarım kalan, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane İdadisi üçüncü sınıf müfredatı (eğitim programı) için yazmaya başladığı **"Hikmet-i Tabi'yye-i İptidaiyye"** isimli kitabı mevcuttur.

Esad Feyzi Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den mezun olduktan 4 yıl sonra 1901 [bazı kaynaklara göre 1902] yılında daha

28 yaşında 3 aylık evli iken ve en verimli çağında yüzünde çıkan yılancık (erisipel)'in menenjitte çevirmesi ile ölür. Esad Feyzi'nin kısacık ömrüne sığdırdığı büyük başarı takdirlerin ötesindedir. Öğrencilik yıllarından beri araştırmaya meraklı, fizik bilimlerine özel ilgi ve hâkimiyeti olan; çalışkan, yetenekli, dirayetli, öğrencilerini çağdaş bilgilerle yetiştirmeye çalışan bu genç ve çalışkan hocanın beklenmedik ölümü, hocalarını, meslektaşlarını ve öğrencilerini

Resim 30. General.
Prof. Dr. Tevfik SAĞLAM
(1882-1963)

büyük yasa boğar. Bakınız öğrencilerinden olan ve sonraları İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dahiliye bölüm başkanlığında da bulunan Prof. Dr. Tevfik Salim Sağlam (1882-1963) (Resim 30), hocası Esad Feyzi'yi nasıl anlatır:

"Fizik dersinin bir de muavini vardı: Esad Feyzi Bey. Biz tıbbiyeye girdiğimiz yıl o yüzbaşı olarak mezun olmuştu. Sarışın, güler yüzlü, son derece zeki ve şakacı, sempatik bir insandı. Bize fiziğin anlayamadığımız bahislerini, bilhassa elektrik

bahsini, gayet açık, basit bir tarzda anlatırdı. Tam araştırmacı ruhlu ve parlak bir geleceğe namzet (aday), kıymetli bir gençti. Henüz pek genç bir yaşta iken yüzünde çıkan yılanlık neticesi menenjitte uğradı ve birkaç gün içinde ölüp gitti. Aziz hocamızı gözyaşları içinde Karacaahmet'in selvileri altında toprağa tevdi ettik."

Esad Feyzi'nin Karacaahmet'teki mezarı yıllar sonra yeğeni eczacı Hüseyin Hüsnü Arsan tarafından restore edilmiştir. Mermer mezar taşında "İlk Türk Röntgencisi Yüzbaşı Doktor Esat Feyzi Burada Yatar 1874-1901" yazılıdır (Resim 31). Ayrıca yazıların sol yan tarafında Boyabatlı Er Mehmet Efendi'nin sağ el bileğinin tahtadan yapılmış üç ayaklı bir sehpaye asılı Crookes tüpü ile grafisinin alınmasını gösteren resmin temsili bir çizimi de mevcuttur.

X-Işınlarının keşfinden bir yıl sonra 1896'da yurdumuzda ilk Tıbbi Radyoloji'yi başlatan, ilk Röntgen Şubesi'ni kuran ve savaş yaralılarındaki etkinliğini arkadaşı Rıfat Osman (Tosyalı) ile dünyada ilk defa kanıtlayan ve yurdumuzda ilk radyoloji kitabını yazan (1898) ve yine 1899'da yurdumuzda bu alandaki ilk bilimsel makaleyi yayınlayan bu vatansever ve çalışkan tıp adamının ruhu şad olsun. Genç Türk hekimleri ve özellikle radyologları onu her zaman hayranlık, takdir, minnet ve şükranla anacaktır.

Resim 31. Esad Feyzi Bey'in mezarında, yeğeni Ecz. Hüseyin Hüsnü (Arsan) Bey tarafından yaptırılan kitabe. Hemen arkasında Hüseyin Hüsnü (Arsan) Bey'in mezarı

ESAD FEYZİ BEY'İN ESERLERİ

Esad Feyzi bey kısacık ömrüne çok değerli eserler sığdırmayı başarmıştır. İki tane kitap yazmıştır. Bunlardan ilki jeoloji ve mineraloji dersi için yazdığı “İlmü’l-Arz ve’l-Ma’âdin” isimli kitabıdır. Bu kitabı iki baskı yapmıştır. Diğer kitabı ülkemizde röntgen ışınları ve uygulamaları konusundaki ilk kitap olan **“Röntgen Şu’a’tı ve Tatbikât-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi”** dir. Ayrıca röntgen ışınları konusundaki ilk bilimsel makaleyi de yine kendisi yayınlamıştır: **“Röntgen şu’a’â-tının sûret-i istihşâli, havvâsı, mâhiyeti, tatbikât-ı tıbbiyesi”**. Bu makale Nevsâl-i Âfiyet dergisinde yayınlanmıştır.

Bunlar dışında Mekteb-i İdadi-i Tıbbiye-i Şâhâne’nin üçüncü sene öğrencileri için yazmaya başladığı, ancak yarım kaldığı bildirilen **«Hikmet-i Tabi’iyye-i İbtida’iyye»** isimli bir kitabından ve **“Eşkâl-i Teşrihiyye”** isimli bir kitabından da bahsedilir, ancak bu eserler hakkında tarafımızca ayrıntılı bilgi bulunamamıştır.

İLMÜ'L-ARZ VE'L-MAÂDİN (Jeoloji ve Mineraloji Bilimi)

Bu kitabın birinci baskısı 1311/1893-94 yılında, ikinci baskısı ise 1316/1900 yılında yapılmıştır.

Bin dokuzyüz yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de İlm-i Hikmet-i Tabiiye-i Tıbbiye [Tıbbî Fizik] Muallim Muavini olan Esad Feyzi bey, tıbbiyeden Jeoloji ve Mineraloji hocası İbrahim Lûtfi Bey'in ders notlarını derlemiş ve bu notlara bazı Fransızca kitaplardan da önemli eklemeler yaparak bu kitabı oluşturmuştur. Kitap İstanbul'da, Mahmud Bey Matbaası'nda (Ebusuud Caddesi, Numara 72) basılmış olup, 272 sayfadan oluşmaktadır. İçinde 170 şekil ve sonun da bir de dünya haritası vardır.

Önsözünde hocası Lûtfi Bey'den övgü ile bahsederek kitabı yazma amacını şu şekilde açıklar:

“Vâkia ilmi'l-arz v'el-maâdine dair hâl-i hâzırda tercüme ve te'lif edilmiş bir çok basılı eserler mevcut ise de bunlardan kimi düşünce karışıklığına sebebiyet verecek derecede ayrıntılı, kimi de önemli noktaları açıklamadan geçecek kadar muhtasar bulunmaları ile eser-i naçızanem bunların hiç birinin etkisinde olmamak ve bhusus üstad-ı muhterem büyük alim saadetlû İbrahim Lûtfi Paşa hazretlerinin bilim damlaları takrirlerinden aktarılmış olmak şeref-i cihanbahâsını haiz olub sırf fen öğrenimine başlayan birinin mucib-i istifadesi olacak tarzda tanzim edildiğinden mazhar-ı râğbet olacağına ümidvarım.”

Kitabın başında Jeolojinin tanımı, kısa tarihi ve bölümlerini içeren kısa bir giriş bölümü vardır.

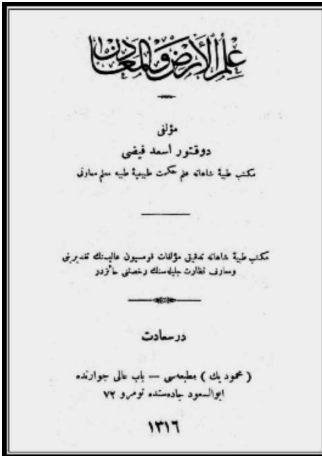
Daha sonraki konular İlmü'l-arz (jeoloji) ve ilm-i Maâdin (mineraloji) bölümleri altında incelenmiştir.

Jeoloji bölümünde 7-93 sayfalar arasında “İlmü'l-Arz-ı Umûmî” (Genel Jeoloji) başlıklı birinci kısım bulunur. Bu bölümde dünyayı

biçimlendiren iç ve dış etkenler, güneş sistemi, astronomi bilgileri, mevsimler, yeryüzü şekilleri, atmosfer ve tabakaları bilgileri yer alır. Devamında, kayaların parçalanması, denizlerin ve yağışların etkisi, deltalar, yeraltı suları, sarkıt ve dikitleri oluşumu, mercan adalarının oluşumu gibi konular “Kuvve-i arziye-i hariciye” yani dış dinamikler başlığı altında incelenmiştir. Sayfa 93-132 arasındaki konular “Kuvve-i arziye-i dahiliye” yani yerkürenin iç kuvvetleri başlığı altında incelenmiş olup volkanlar, sıcaklıktan kaynaklanan olaylar, gayzerler, travertenler, madensuları ve sınıflandırılması, jeotermik olaylar, depremler, depremlerin büyüklüklerinin ölçülmesi gibi konuları içermektedir. Kitabın “İlmü’l-arz-ı hususî” (Özel jeoloji) bölümünde ise (sayfa 133 – 192) dünyanın oluşumu, katmanlar, fosillerin oluşumu ve dört jeolojik zaman gözden geçirilmiştir.

Mineraloji bölümü ise 193-272. sayfalar arasında yer alır. Bu bölümde de minerallerin genel görünümü, renk, saydamlık, yoğunluk, sertlik gibi özellikleri, kristallerin geometrisi, fiziksel ve optik özellikleri yer alır. Devamında da çeşitli mineraller hakkında bilgi verilir. Son bölümde ise kayalar ele alınmıştır.

Kitapta bölüm başlıkları, terimler, fosil ve mineral adları Fransızca olarak verilmiştir.

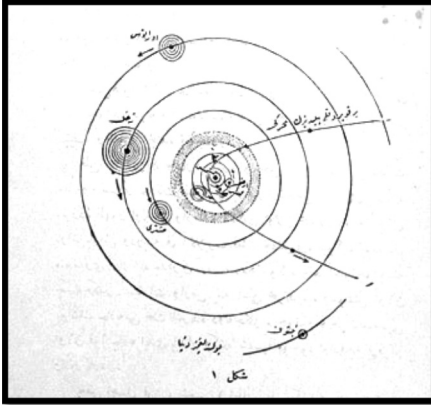

Dr. Esad Feyzi Bey'in 1900'de yayınlanan *İlmü'l-Arz ve'l-Maâdin* adlı kitabının kapak sayfası. Müellifi. Doktor Esad Feyzi. Mek-teb-i Tibbiye-i Şâhâne İlm-i Hikmet-i Tabii-ye-i Tibbiye Muallim Muavini

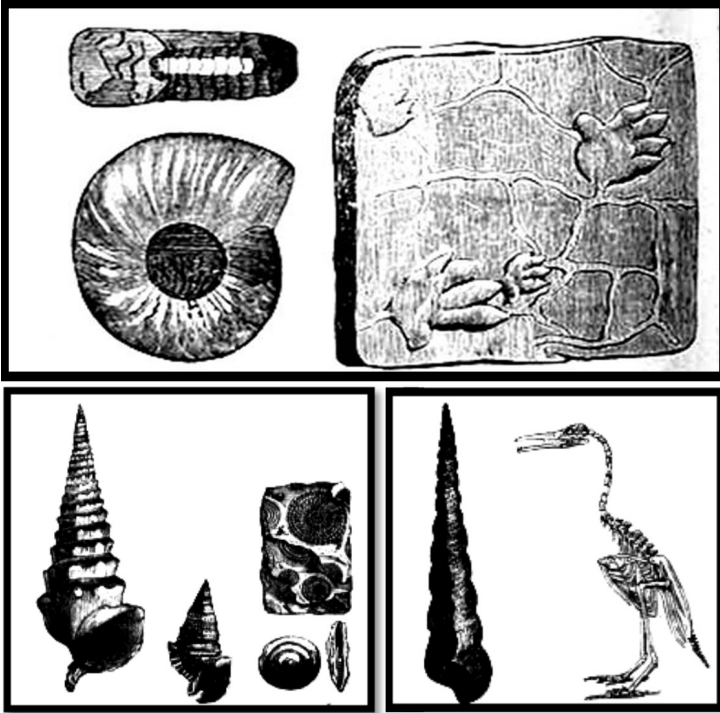
Dersaadet.

Mahmud Bey Matbaası. Ebussuud Caddesinde Numara 72

1316 (1900)

Kitapta güneş sistemi hakkında bir görüntü (Sayfa 9)

Kitaptan çeşitli fosillere ait örnekler (sayfa 167, 174, 175)

RÖNTGEN ŞU'Â' TI VE TATBİKÂT-I TIBBÎYE VE CERRAHİYESİ

(Röntgen Işınları ve Tıp ve Cerrahi Uygulamaları)

Röntgen konusunda ülkemizde yazılmış ilk kitaptır, 176 sayfadır ve 1314/1898 yılında yazılmıştır. Orijinali İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Bilim Dalı Kitaplığında bulunmaktadır. Kitap 2006 yılında “Röntgen Işınları ve Tıp ve Cerrahi Uygulamaları” adı ile Prof. Dr. Aytekin BESİM editörlüğünde, Prof. Dr. Metin ÜNSAL ve Yrd. Doç. Dr. Bekir KOÇ tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Kitabın başında müellifi (yazarı) olarak Esad Feyzi Bey’in unvanı şöyle geçmektedir: “İmparatorluk Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Hikmet-i Tabî’iyye Mu’allim Mu’âvini Hâriciye Röntgen Şu’â’âtı Mühassısı Tabîb Yüzbaşı Es’ad Feyzi (İmparatorluk Tıp Okulu Fizik Bilgisi Doçenti ve Cerrahi Hastalıkları Kliniği Röntgen Işınları Uzmanı Tabip Yüzbaşı Esad Feyzi).

Kitabın başında “Üstâd-ı ekremimiz Operatör Saâdetlü Cemil Paşa Hazretlerinin Eser-i Âcizânem Hakkında Lûtfen İhsan Buyurdıkları Takrîz-i üstâdâneleridir (Onurlu öğreticimiz Operatör Saygın Cemil Paşa Hazretlerinin elimden geldiğince oluşturduğum yapıtım konusunda lûtfen bağışladıkları bilgece sunu ve övgü)” başlığı ile Cemil Paşa’nın takdim yazısı yer alır. Daha sonra Esad Feyzi Bey’in mukaddimesi-önsözü gelir.

Kitabın bölümleri şunlardır:

Elektrik kaynakları konusunda bilgi, elektrik birimleri, piller, paralel ve bileşik bağlama, indiktörlere ait başlangıç bilgisi, manyetik alan, amperölçer, voltölçer, alternatif akım, iletkenler (s.11-60)

Tüpler, röntgen tüpleri, tüplerin bozulması, tüplerin korunması, tüplerin iyileştirilmesi, floroskopi, platinosiyânür, kalsiyum tungstat (s.60-81)

Karanlık oda, uygulama yöntemleri (s.81-92)

Röntgen ışınlarının yayılım yönü, x-ışınlarını geçirgenlik derecesine göre doğal cisimlerin sınıflandırılması (transparan, translucen, opak cisimler), gölge, yarı gölge, x ışınları konusunda yorumlar, radyoskopide şekillerin resmedilmesi (s.81-99)

Radyografi, hassas levhalar-röntgen filmleri, kasetler, (100-107)

Banyolar, ışın kaydı, hastaya pozisyon verme, derinlik değerlendirme, stereoskopi, (s.107-150)

Röntgen ışınlarının bulunuş şekli (s.151-154)

X ışınlarının uygulama alanları (s.155-169)

Röntgen ışınlarının titreşim dereceleri-Sir William Crooker'dan (s.170-176)

Kitabın sonunda da 12 adet radyografi filmine ait görüntüler yer almaktadır. Filmlerden birinin altında "Esad Feyzi 1314" notu yer almaktadır. Bu görüntü Esad Feyzi Bey'in kendisine ait olabilir.

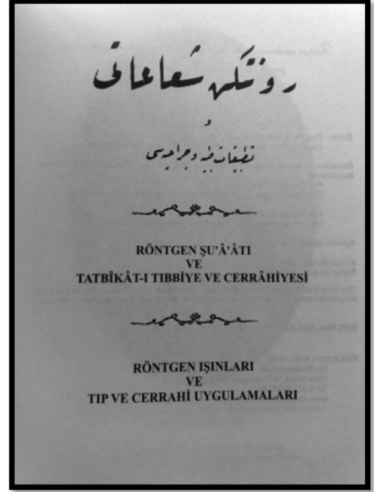
Esad Feyzi Bey eserinde, x ışınlarının uygulamaları bölümünde, radyografi ve radyoskopi uygulamalarının ilk kez Yunan Savaşında (Teselya Savaşı) Osmanlı doktorları tarafından askeri tababette uygulanıp olumlu sonuçlar alındığını fakat bir istatistik tutulmadığından bilimsel öneminin dikkatten kaçtığını bildirmişti.

Esad Feyzi Bey eserinde X ışınlarının muhtelif uygulama alanları içerisinde şunlardan bahsetmektedir:

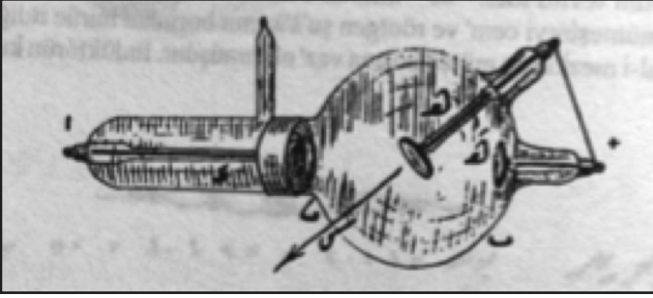
- Gırtlak ve yemek borusu hastalıkları, özellikle çocuklarda yemek borusuna kaçan yabancı cisimlerin yerlerinin tayininde
- Kurşun ve top parçalarının bedendeki yerlerinin tayininde, merminerin geliş yönü ve vücuttaki seyrinin saptanmasında, vücudun herhangi bir bölgesine batan ve kırılan iğne, tıg gibi cisimlerin yerlerinin tayininde
- Kemik ve eklem hastalıklarında, el ve ayak çarpıklıklarının incelenmesinde, Kemik hastalıklarının (kemik zarı iltihabı, kemik iltihabı, ilik iltihabı, kemik tüberkülozu, kas tüberkülozu, kemik sertleşmesi gibi) tanısında

- Böbrek ve mesane taşlarının teşhisinde
- Doğum bilgisi, Fetusun pozisyonunun tespitinde, ölü doğumda fetus yaşının tespitinde
- Adli tıp sahasında, gerçek elmasın sahte elmastan ayırımında, posta aracılığıyla gönderilenlerin incelenmesinde kullanılabilir.

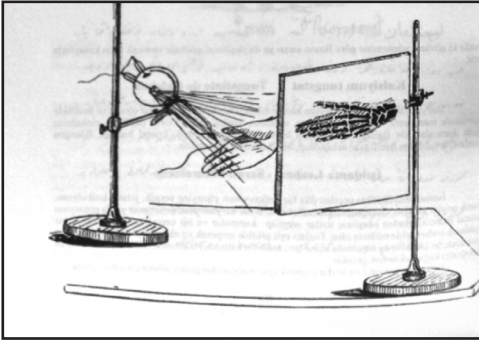
Kitapta 72 adet çizim vardır. Bu çizimler çeşitli aletler, çekim teknikleri, inceleme yöntemleri yanında bazı radyografi görüntülerinin de çizimlerini içermektedir. Bu çizimlerin kim tarafında yapıldığına dair bir bilgi bulunmamakla beraber Esad Feyzi Bey tarafından yapılmış olma ihtimali vardır.

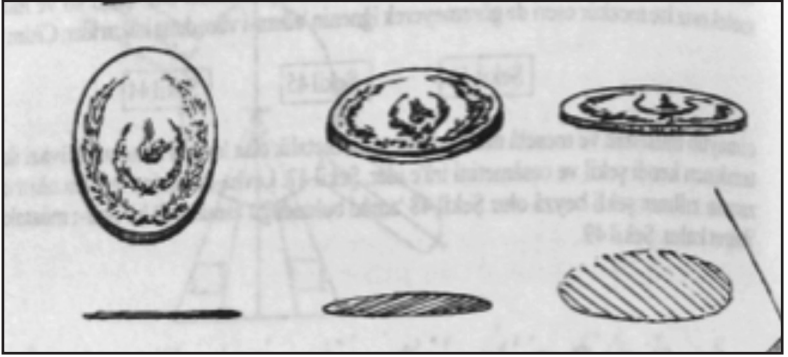
Röntgen Şu'â'tı ve Tatbikât-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi kitabının günümüz Türkçesine uyarlanmış halinin kapak sayfası ve ilk sayfası (Editör: Aytekin Besim, 2006)

X ışınlarının ilk bulunduğu dönemde X ışınlarını elde etmek için kullanılan Crookes tüpü (C.Çınar Başekim koleksiyonu) ve Esad Feyzi'nin kitabında Crookes tüpü çizimi (s.72)

İşıldama Levhası (s.80)

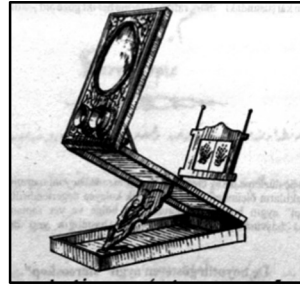
Yassı, yuvarlak bir cismin, pozisyonuna göre görüntüsü (s.91)

Hastanın duruşunun ayarlanması -Installation du malade. (s.115)

Cerrahi hastalıklar Röntgen laboratuvarında radyoskopi incelemesiyle, iki buçuk yaşında bir çocuğun yemek borusunda kalmış metal on para olup, meşhur operatör Cemil Paşa hazretleri tarafından ameliyat ile çıkarılmıştır (s.123)

Görüntüleri üç boyutlu görmeyi sağlayan Stéréoscopie cihazı (C.Çınar Başekim koleksiyonu) ve aynı cihazın Esad Feyzi'nin kitabındaki çizimi (s.148)

Kitabın sonunda bulunan bir el radyografisi

RÖNTGEN ŞU'A'ATININ SURET-İ İSTİHSALİ, HAVVASI, MAHİYETİ, TATBİKAT-I TIBBİYESİ

(Röntgen Işınlарının Elde Edilmesi, Özellikleri, Niteliği,
Tıbbı Uygulaması)

Esad Feyzi Bey'in (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Hükümet-i Tabiye Yardımcı Öğretim Üyesi) yazdığı bu makale Besim Ömer tarafından çıkartılan Nev-sâl'i-i Afîyet (Sağlık Yıllığı) dergisinde (Cilt I, S: 223-234, İstanbul 1315/1899) yayımlanmış olup ülkemizde X ışınları konusunda yayımlanan ilk bilimsel makedir.

Makale elektrik, cereyanlar, artı-eksi kutuplar, tüplerdeki akım, anod ve katod, Crookes tüpü, baryum siyanür, parlama, düşünce ve yeni buluşlar, Edison, Röntgen, X ışınları, platin levhası gibi bilgileri içermektedir.

Önce elektrik hakkında kısa bir bilgi verip Röntgen ışınları uygulamasında kuvvetli bir potansiyel elektrik veya sarmal bobinden elde edilen kesintili akımlar kullanıldığından bahseder.

Gessler ve Crookes tüplerinden bahsettikten sonra Röntgen'in X ışınlarını nasıl bulduğunu anlatır.

X ışınlarının elde edilesi ve zamanla tüpte oluşabilecek hasarlanmalardan bahseden Esad Feyzi Bey X ışınları hakkında şunları söyler: *"Röntgen ışınlarındaki ışın kelimesine bakılıp da bunun güneşin ışınlarına benzediği akla gelmesin. Bu ışınlar, güneş ışınlarına hiç benzemiyor. Güneş ışınlarının görünen ve görünmeyen kısımları, kimyevî, ışık ve ısıdan ibaret olmak üzere üç çeşit spektrum vardır. İşte bunlardan kimyevî ve ısı spektrumları görünmediği gibi röntgen ışınları da görülmez".*

Makalede X ışınlarını geçiren ve geçirmeyen maddelere örnekler verildikten sonra vücudumuzdaki bazı yabancı cisimlerin, bazı kemik hastalıklarının X ışınları sayesinde tanınabileceğinden bahseder ve Yunan savaşı sırasında bu yöntemin Osmanlı gazilerinde başarı ile uygulandığını, bunların bir bölümünün bu sayede başarı ile ameliyat edildiğini söyler. Daha sonra X ışınlarının muhtelif uygulama sahalarından ve hastalıklardan örnekler verir.

Sağlıklı bir bireyde göğüs radyografisinde görülebilecek yapılara, kalp atımları ve nefes alıp verme sırasında oluşabilecek değişikliklere değindikten sonra bazı göğüs hastalıklarında görülebilecek bulgulardan bahseder. Akciğer vereminde görülebilecek bazı bulguları tanımlar.

Esad Feyzi Bey son bölümde kalp ve damarlardan bahsettikten sonra «*kalp hastalıkları teşhisine röntgen ışınları muayenesinin gelecekte pek büyük ve mühim hizmetler etmesi ümit edilir*» diyerek makalesini bitirir.

Makalede, Osmanlı-Yunan harbi sırasında sağ el bileğinden yaralanan ve Yıldız Hastanesi'nde tetkiki ve tedavisi yapılan Boyabat'lı er Mehmet'in röntgen tetkiki sırasında alınan fotoğrafı ve sağ el bileğinde, kemik içindeki kurşunun görüntüsüne ait raadyografi resmi bulunmaktadır.

Nev-sâl'i-i Afîyet dergisinin ka-
pağı (Cilt I, İstanbul 1315)

شعلاتنه بکزه دیکي خطر ایدله سین؛ پو شعلات شعلات شمسه به هیچ بکزه بور؛ شعلات شعلات کوروس و کوروس قساری، کبیوی، شعلای، حرورین عبارت اونی اوزره اوج بوخ طبق وادر، اشته پونردن کبیوی و حرورین طیلاری کوروس دیکي کی «روننگن شعلای» ده کوروس، سکوروسه سی اصادف ایلدیکي اجسام اوزوندن انکاس

مخرج نازیردن روننگن اصولیه رسمی چایلان اونی و کوروسه اوردنده اوردونده کوروشی
L'épreuve de la main d'un blessé, obtenue avec les Rayons X

ایدهمه مستندن نشأت ایدر، حکمت طبیعه ده ماهیج تفصیل ایدیلان انکاس استغاب و شعلات حادثات همه سینه وجوده کتیره من، ساده شوو اکره پو شعلات کنده سینه مرضی بوشان بعضی ماده لرده ویا اوماده لرده منوی جسم لرده برنوع یارانی، پی (فوسفور لاهه) وجوده کتیره بور، پوماده لر (پلاتینل کاپوس یازوم)، (توغشیت

مخرج نازیردن بوی آدلی محمد اولاده روننگن اصولیه اوردونده تصویر
La recherche d'une balle perdue par les rayons X à l'Hôpital de Yûdiz

Yaralı gâzinin röntgen usulüyle resmi çıkarılan eli ve kemik için-de kurşunun görünüşü.

Yaralı gâzilerden Boyabadi Mehmed'in kolundan röntgen usulüyle kurşunun araştırılması.

Dr. ESAD FEYZİ BEY
HAKKINDA YAZILANLAR VE YORUMLAR

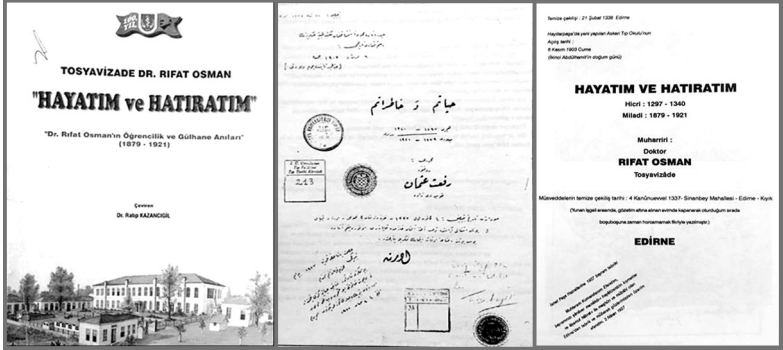
Dr. Rifat Osman Bey

Rifat Osman Bey 1875 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1892 yılında eğitime başladığı Askeri Tıbbiye'den 1899 yılında tabip yüzbaşı rütbesi ile mezun olan Rifat Osman 1900 yılında Gülhane Eğitim Hastanesi Dahiliye Kliniği ve Röntgen bölümü asistanlığına başladı. 1903 yılında Röntgen uzmanı olarak Edirne Hastanesi'ne atandı. Edirne Hastanesi Baştabipliği görevinde de bulunduktan sonra Haydarpaşa Hastanesi Röntgen Şua Şefliğine atandı. 1919 yılında emekli olarak Edirne'ye döndü ve Belediye Hastanesi Baştabipliği görevini yürüttü. 1921 yılında Yunanlılar tarafından gözüaltına alındı 1922'de kaçarak gizlice İstanbul'a geldi. 1923'te tekrardan Edirne'ye döndü. 1933 yılında Edirne'de öldü.

Rifat Osman Bey öğrencilik ve Gülhane anılarını (1879-1921), "Hayatım ve Hatıratım" adı altında derlemiştir. Halen orijinali İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Kürsüsü'nde bulunan kitabın kapağında "Yunan işgali arasında, gözetim altına alınan evimde kapanarak oturduğum sırada boşuboşuna zaman harcamamak fikriyle yazılmıştır" demiştir.

Rifat Osman Bey anılarında Esad Feyzi hakkındaki görüşlerini ve anılarını, sayfa 63-68'da, "Esad Feyzi" ve "Yıldız Hastahanesi'nde Röntgen Çekimi" bölümlerinde şöyle anlatmaktadır:

Rifat Osman Bey'in öğrencilik ve Gülhane anılarını yazdığı "Hayatım ve Hatıratım" isimli kitabın kapağı

Rifat Osman Bey'in öğrencilik ve Gülhane anılarını yazdığı "Hayatım ve Hatıratım" isimli kitabın orijinal kapağı

Rifat Osman Bey'in öğrencilik ve Gülhane anılarını yazdığı "Hayatım ve Hatıratım" isimli kitabın orijinal kapağının Türkçesi

Cemil Paşa'ya Yıldız Hastanesi'nde Röntgen Şua uygulaması yapmak isteğinde olduğumu ve dokuzuncu sınıfta olan arkadaşım Esad Feyzi Efendi ile beraber layihayı imza edeceğimi söylemiştim.

Cemil Paşa, Yıldız Hastahanesi'nin okul gibi olmayıp tehlikeli bir yer olduğunu ve arkadaşşıma kesin güvencim yoksa almamamı hatırlatmasına rağmen ben Esad Feyzi'yi övmüş idim.

Esad Feyzi'nin bir kızma sonucu Salih Bey ile birleşerek, gelişmemi önlemeye çalışması, beni Cemil Paşa'ya karşı da fazlasıyla utan-dırmıştır.

Kuleli İdadisi'ne gelişimde birkaç hafta sonra Esad Feyzi de girmişti. Okula kalfamla beraber gitmiştim. Kalfam, gel yeni değişmiş elbise modelini görelim dedi. Meğer yeni yazılan Esad Feyzi'yi gösterecekmiş ki, sırtında bir palto, ayağında bol bir mavi şalvar ve ayak-larında kocaman pabuçları vardı. Esad Konya'dan geliyordu. İlk günlerimizde yabancı duruyordu daha sonra içimize karıştı

Tarih ve coğrafya gibi derslere pek başarılı değildi. Aritmetiğe hevesi fazla idi. Üç sene içinde Esad Feyzi'nin tarih dersleri müzakereciliğinde çekmediğim kalmadı.

Esad'ın doğum yerini öğrenmek kimseye kısmet olmadı. Bana anlattığına göre İzmir Sanayi Okul'unda okumuş, biraz klarnet çalmasını öğrenmiş ve İzmir'de bazı çalgılı kahvelerde mızıkacı yamaklığı yapmış, oradan Konya'ya geçmiş, bir süre Mevlana Dergahı'nda bulunmuş, Konya'da bir yoğurtçu, bir aşçı dükkanında çıraklık etmiş, oradan İstanbul'a gelerek bir hayır sahibinin aracılığı ile, Kuleli Tıbbiye İdadisi'ne yazılmıştı.

Girişinde hiç Fransızca bilmezdi. Fransız diline karşı da yetenekli değildi. Bizler on üç, on beş yaşlarında iken, Esad yirmi iki yaşında idi. Hatta arkadaşları arasında Esad diploma alınca emekliliğini istemesini söyler, gülüşürdük.

Bilenler bilirler ki, yatılı okullarda lakapsız öğrenci yoktur. Lakap öğrencinin davranışına göre takılır. Esad Feyzi'ye sınıfta "Madrabaz Esad" derdik. Sakin görünüşü altında öyle hırs vardı ki anlattımam.

Karşısındakinin ruhuna işleyebilir, şarlatan bir kimse idi. Fransızca'dan Türkçe'ye bir satır çevirmediği halde çevrilmiş eseri vardır. Bu, Tatbikat-ı Tıbbiye Cerrahiyesi adlı basılmamış bir eser olup, kimyager İbrahim adlı bir kişi tarafından yazılmıştır.

(Würzburg) Üniversitesinde Mekteb-i Tıbbiye dershanesi uzmanlarından ve yetenekli sınıfından Mösyö Röntgen, Krokes boruları denilen bir tür uzunlamasına camdan ve elektrik lambası cinsinden aletlerle deneyler yaptığı sırada, yoğun cisimleri geçici bir ışığı bulduğu ilmi literatürde yayınlanması üzerine, o tarihte fizik müzesinde bulunan malzemeler ile arkadaşım Esad Feyzi ile beraber hocamız Antranik Paşa'nın izniyle deneyler yaptık.

Ben de dershanede hocanın yardımcısı ve müzakerecisi olduğumdan müzahanedeki aletler ile istediğim deneyleri yapabiliyordum. Fakat yaptıklarımı arkadaşıma duyurmayı kadirbilirlik olarak düşündüğüm halde, arkadaşım bencillik nedeniyle benim vefa ve sadakatimi kötüye kullandı.

YILDIZ HASTAHANESİNDE RÖNTGEN ÇEKİMİ

Tesalya Savaşları ilerledikçe doğal olarak yaralı sayısı da çoğalmaya başlamıştı.

Yaralıların İstanbul'a taşınmasına ve ağır yaralı olanların Yıldız Askeri Hastanesi'nde tedavi altına alınmalarına ve Mekteb-i Tıbbiye Cerrahi Hastalıkları Hocası Cemil Paşa'nın da, kuracağı bir grup ile Yıldız Hastahanesi'ne geçici olarak çalışmasına padişaha emri çıkmıştı...

...Cemil Paşa'nın Yıldız Hastahanesi'ne atanmasından sonra, paşaya başvurarak aşağıda örneği yazılı layihayı sundum.

Resmi kimliklerini yazdıktan sonra, "Osmanlı askeri yaralılarının Yıldız Hastahanesi'nde tedavi altına alınacakları duyulduğu için, tıbbiye tabiat müzesinde bulunan ve pek az eksikliği olan, yabancı cisimler cihazının adı geçen hastahaneye taşınarak, vücut boşluğunda yerleri bilinmeyen kurşun ve mermi parçalarıyla, değişik şekillerde meydana gelmiş kemik kırıklarının durumları hakkında, adı geçen cihazın tarafımızdan kullanılmasına ve bu suretli yabancı cisim uygulamasının şerefine, uygarlık dünyasında Osmanlı tababetine verilmesine ve yaralıların uzun ızdıraplardan kurtarılmasına, lütfen siz büyük üstadın aracılık etmesini arz ve istirham ederiz."

İMZA

Esad Feyzi, Rıfat Osman

Bu layihayı Cemil Paşa'ya sundum. Paşa, ziyadesiyle memnun olarak, layihamızı Zeki Paşa'ya sunarak gereken başvurularda bulunacağını söyledi. Üç gün sonra nezaretten okul müdürlüğüne gelen bir emir üzerine, her sabah Yıldız Hastahanesi'ne giderek Cemil Paşa kısmında çalıştıktan sonra, akşamları okula dönüleceği ve okulun müzesinden gereken araç ve gereçlerin usulen alınarak, adı geçen hastahaneye taşınacağı ve cihazın işletme giderinin hastahane baştabipliği tarafından karşılanacağı bildirilmiş idi.

Esad Feyzi ile birlikte, müzahaneden gereken cihazları alıp, makbuz defterini hazırladık ve okul nezaretine tasdik ettirerek müzeye koyup, cihazları Yıldız Hastahanesi'ne taşıdık. Dışarıdan alınması gereken malzemelerin defterini düzenleyip, Cemil Paşa aracılığı ile hastahane baştabibine sunduk. Cihazlarla beraber hastaneye gelişimizin ilk haftasında, Cemil Paşa'ya baş vurarak ilk hastanın muayenesine tanrının yardımıyla muvaffak olduk ki, Boyabatlı Mehmet adında bir er olup, sağ bileğinden şikayetçi ve yaralı idi.

Mehmet'in muayene tarzını gösterir tarafımdan yapılmış fotoğraf, Doktor Besim Ömer Paşa'nın H:1315 (1897) tarihinde yayınlanan "Nevsal-i Afiyet" adlı değerli eserinin 226 ncı sayfasında vardır.

Bu tabloda, görüldüğü gibi, bilinmeyen cisimlerin aydınlatılma kaynağı olan bu ampul denilen cam araç, özel şekilde bir bölgeye tutturulması gerekirken, bu taşıyıcı bulunmadığı için Almanya'ya verilen siparişin gelmesine kadar, adi bir fotoğraf makinası sehpa-sına tutturulmuş idi.

Gerek bu resim ve gerekse Mehmet'in sağ bileğinin içini ve kurşun parçalarını gösteren fotoğraflar Cemil Paşa tarafından padişaha gösterildi...

...Asıl konuya gelince: Ben, arkadaşım Esad Feyzi ile beraber, yaralılar üzerinde röntgen ışını uygulamasında bulunmuştuk, bu uygulama röntgen ışınlarının keşfinden sonra savaş yarılarında ilk uygulamadır. O tarihte bu branşta yetişmiş uzmanlar Avrupa'da bile çok az bulunduğu halde, iki Türk, Yıldız Hastahanesi'nde röntgen ışını uygulamasını yapmıştık. Dokuzuncu sınıfta bulunan arkadaşım Esad Feyzi Efendi ile beraber yaptığımız röntgen şua uygulaması, yabancı cisimlerden birisinin savaş yaralıların da ilk uygulama olduğundan, araştırmayı padişaha resimleri ile gösterdikten sonra, Yıldız Tümeni Komutanı Şevket Paşa, kalabalık bir grupla makinelerimizin bulunduğu daireye gelerek baktılar ve makinelerin çalışma tarzı hakkında bilgi aldıktan sonra, "içinizde Salih Bey hanginizdir" dediler.

Biz "Salih Bey'in okulda hoca yardımcısı olduğunu ve dairemize, saraydan nöbetçi olmadıkça, seyretmek için geldiğini ve makinala-

rı kullanan ve hastaları muayene edenlerin biz olduğumuzu” söyledik.

Elinde kağıtlara sarılı iki röntgen fotoğrafını çıkarıp bize gösterdi. Salih Bey’in mührü var idi. Şevket Paşa bu şekilde doğruyu anlayarak döndü.

O tarihlerde bu branşta yetişmiş uzmanlar, Avrupa’da bile çok az bulunduğu halde iki Türk tıbbiye öğrencisinin bu başarıları, o tarihte Yıldız Hastahanesi’nde çalışan Alman Kızılhaç Heyeti Baştabibi ve Röntgen Uzmanı Doktor Kotmer’in dikkatini çektiğinden, bizi sefarette övmüş, sefir de padişaha tebriklerini sunarak, yaptığımız resimlerden birkaç tanesinin kendilerine armağan edilmesini dilediğinden, çalışmalarımız padişahın hoşnutluğuna neden olmuştur.

Saray doktorlarından olan Kaymakam Salih Bey, İlyas aracılığı ile bunları duyup bir külah kapmak için Cemil Paşa’ya baş vurarak, dairemize yanaşmak ve bizi, adı geçen şubede öğrenciler gibi satmaya başlamış ve bize de başka bir şekilde görülmüştür. Esad Feyzi’yi birkaç yüz lira ile kendine çeken Salih Bey, sonra beni de aynı yolla susturmaya baş vurdu ise de, izzet-i nefsimi ve özellikle emekler harcayarak kazandığım büyük bir şerefi, beş 10 liraya değişmeyeceğimi büyük bir kızgınlıkla söyledim.

Salih Bey’in çevirdiği fırıldak, kurtlar yatağı demek olan Yıldız Sarayı’nın içinde ve dışında tehlikeli bir oyun olduğundan, o yerde çalıştığımızın dokuzuncu haftasında aletlerimizi çabucak toplayıp okula dönmemizi, Hastane Baştabibi Raşit Paşa sert bir yüzle benimle Esad Feyzi’ye emretti ve sözüyle bitirirken bir daha her ne vesile ile olursa olsun, buralara uğramamızı da üstüne vurgulayarak söyledi.

Okula dönüşümüzde 15 gün tutuklu kaldık, sonra on beş lira padişah armağanı alarak serbest bırakıldık...

* * *

Rıfat Osman Bey’in anıları o dönem hakkında bilgiler sağlasa da ayrıntılı araştırıldığında Rıfat Osman Bey’in anılarını yazarken kendisini ön plana çıkarmaya çalıştığı bazı konuda diğer kaynaklarla

çelişen bilgiler içerdiği görülür. Anılarda Esad Feyzi Bey hakkında geçen bahislerde de taraflı ve kuşkulu bilgiler vardır.

Rıfat Osman Bey anılarında Esad Feyzi Bey'den bahsederken alaycı bir tarzla “ *Bizler on üç, on beş yaşlarında iken, Esad yirmi iki yaşında idi. Hatta arkadaşları arasında Esad diploma alınca emekliliğini istemesini söyler, gülüşürdük*” demektedir. Esad Feyzi'nin doğum tarihi 1874, Rıfat Osman'ın doğum tarihi ise 1875 dir. Yani aralarında yalnızca bir yaş bulunmaktadır.

Rıfat Osman Bey, Esad Feyzi'nin Fransızca bilmediğini, Fransızca'dan Türkçe'ye bir satır çevirmediğini iddia etmektedir. Oysa Esad Feyzi Beyin ilk baskısını 1895 yılında yaptığı, 1900 yılında da ikinci baskısını yaptığı İlmü'l-Arz ve'l-Ma'âdin isimli kitabında, kitapta bütün bölüm başlıklarının, terimlerin, fosillerin ve mineral adlarının Fransızcaları verilmiştir. Hiç Fransızca bilmeyen birisinin bunu yapması oldukça zordur. Ayrıca Akil Muhtar Özden, Esad Feyzi'nin 45nci ölüm yıldönümünde yazdığı kitabında, Esad Feyzi'nin ilk kez röntgen ışınlarını elde etmek için okuduğu Fransızca bir gazeteden esinlendiğini belirtir. Fransızca bilmeyen birisinin böyle bir makale okuyup ondan esinlenerek uygulama yapması da elbete ki mümkün değildir.

Rıfat Osman, Esad Feyzi'nin yazdığı Tatbikat-ı Tıbbiye Cerrahiyesi (**Röntgen Şu'â'âtı ve Tatbikât-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi**) isimli kitabın Fransızcadan çevirme olduğunu ve kimyager İbrahim adlı bir kişi tarafından yazıldığını iddia etmektedir. Onun bu iddiası başka hiçbir yerde destek görmemektedir.

Rıfat Osman Bey, Esad Feyzi'den “*madrabaz* (hile yapan, dalavere çeviren)” olarak bahseder. Oysa Binbaşı Elhaç Rıza Tahsin, Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye) kitabında Esad Feyzi'den bahsederken harikulade zekasından, yorulmak bilmeyen gayretlerinden söz eder; arkadaşlarının tamamının sevgi ve saygısını kazandığını söyler. Benzer şekilde Akil Muhtar Özden, Esad Feyzi'nin ölümünün 45inci yıldönümü için çıkardığı kitabında kendisinden “çok zeki arkadaş” diye söz eder. Prof. Dr. Tevfik Sağlam'da onun hakkında “*Sarışın, güler yüzlü, son derece zeki ve şakacı, sempatik*

bir insandı” der. Yani, Rifat Osman’ın anıları haricinde Esad Feyzi hakkında olumsuz bir söze rastlamak mümkün değildir, bilakis herkes onun yaratıcılığı, zekası, çalışma azmi ve öğreticiliğinden övgü ile bahseder.

Rifat Osman, tıbbiyede röntgen ışınları ile ilgili ilk çalışmaları Esad Feyzi ile birlikte yaptıklarını söyler. Oysa bu konuda yayınlanan birçok yazıda Esad Feyzi ülkemizde radyolojinin kurucusu ve ilk adamı olarak sunulmaktadır. Özellikle ilk dönemde yaptığı çalışmalarda bireysel gayretleri ve başarısından bahsedilir.

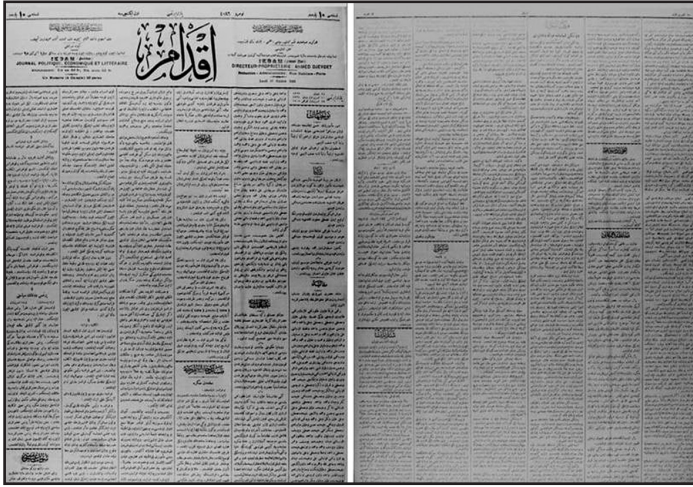
Esad Feyzi Bey’in yazmış olduğu *Röntgen Şuâ’âtı ve Tatbikat-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi* (Röntgen ışınları ve tıp ve cerrahi uygulaması) isimli kitabın önsözünde Cemil Topuzlu Paşa “Özellikle de yurdumuzda bu konuda ilk olmak şerefini yaptınız kazanıyor” diyerek bunu desteklemektedir.

Dr. General Kemal Özbay, Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri kitabında Esad Feyzi Bey’in tıbbiyenin fizik laboratuvarında bulunan kroks tüpleri ile yaptığı cihazdan faydalanarak ilk röntgen muayenesini yaptığını belirtir.

Akil Muhtar Özden bu konuda yazdığı yazısında Rifat Osman’dan hiç bahsetmeden tıbbiye laboratuvarındaki çalışmaları yürüten kişinin Esad Feyzi olduğunu yazar.

Osman Şevki Uludağ da 1938 yılında yazdığı bir makalede (İlk röntgen mütehasıslarımız hakkında bir kaç hatıra. Poliklinik. VI(65):147-150.1938) Rifat Osman Bey’den “*Esad Feyzi’den sonra memleketimizde ikinci mühim Röntgen mütehasısı*” diye bahsetmiştir.

Yani Esad Feyzi hakkında, Rifat Osman’ın sözlerini destekleyecek bir ifade bulmak mümkün değildir. Nitekim, Rifat Osman Bey anılarında Esad Feyzi Bey hakkında böyle yazmakla beraber yazdığı başka bir yayında kendisi ile ters düşmekte ve Esad Feyzi’den övgü dolu sözlerle bahsetmektedir. İkdâm Dergisi’nde 1905 yılına yazdığı “*Röntgen Şuâ’ının Fevâid ve Mezâhiri* (Röntgen Işınlarının Faydaları ve Çıkış Noktası)” başlıklı yazıda (Doktor Rif’at: İkdâm, c.12, No.4086, 10 Teşrinievvel 1321R/23 Teşrinievvel 1905M. s.3) Esad Feyzi Bey hakkında şunları söylemiştir:

İkdam Dergisinde Rifat Osman Bey'in yazısı

“.. İşte bu ışınların bütün medeni memleketlerde kullanılmaya başlandığı bir sırada, bizde de Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhane [Osmanlı Tıp Fakültesi] Tıp ilmi öğretim üyesi yardımcısı olan, vefatıyla beraber memleketin fennini tecrübe ve zekâsından mahrum bırakan merhum Doktor Esad Feyzi Bey, meşhur kimyager merhum Ali Rıza Bey'in yardımı ve maddi desteğiyle kendi tıp okulunda aynı tecrübeleri denemiş ve röntgen ile birçok para çantası, el, parmak, kol resimleri çıkarmıştı. Bu *kadar* mühim bir keşfin daha Avrupa'nın birçok yerinde yeni denendiği bir zamanda, memleketimizde yeni bir bilgin tarafından bütün özellikleriyle denenmesi ve hatta uygulanması fennimiz için çok kıymetli bir şeref ve gurur kaynağıdır.

Esad Feyzi bu mühim keşfi yalnız incelemekle yetinmedi, daha sonra fenni ve tıbbî uygulamasını da düşündü. Röntgenden cerrahlar tarafından da faydalanılması Avrupaca daha yeni yeni düşünü-lüyor ve uygulandığı bir zamanda, Esad Feyzi, Dömeke meydan harbinden dönen yaralı gazilerin bedenlerinde kalan kurşun parçalarını röntgen ışınlarının aydınlatmasıyla arıyor ve Yıldız Hasta-

nesi'nde yapılan o mühim cerrahi ameliyatı Doktor Cemil Paşa beden derinliklerinde mermi arayan maharetli neşterini sevk ve idare ediyordu. Hatta meydan harbinden dönüşlerinde İstanbul'u ziyaret eden Alman Kızıl Haç fen heyeti röntgenin bizim tarafımızdan bu kadar iyi kullanıldığını görerek hayrette kalmışlar ve bunu başaran kıymetli doktoru defalarca tebrik ve takdir etmişlerdi.

Bizde röntgeni bütün fenni açıklamalarıyla halka tanıtan da yine Esad Feyzi'dir. Nevsâl-i Âfiyet kitabının birinci senesindeki geniş makalesi bizce bu hususta yazılan ilk fenni eserdir.

Röntgeni Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahâne'nin resmi programına kabul ettiren ve daha sonra dış hastalıklar polikliniğinde ayrıca bir röntgen ameliyathanesi açılmak üzere Cemil Paşa'ya ricada bulunan ve o ameliyathaneyi hayatının son anına kadar düzenleyen ve idare eden yine Esad Feyzi'dir.

Esad Feyzi röntgen ışınlarının tıbbi ve cerrahi tatbikine dair ayrıca mükemmel bir eseri de yazdı ki bu önemli eserin yakın zamanda talebelerinden olup kendisine hususi hürmeti bulunan bir meslektaş tarafından yayınlanacağını işittik.

Bugün ise iş daha ileri götürüldü. Ordu-yı Hümayun'lar merkezlerinde birer röntgen ameliyathanesi açıldı ve birçok kabiliyetli operatörler yetişti. Bununla beraber yine bu fenni yükselmenin aslını kuran ve bugünkü operatörlerin bile birçoğunu okutup yetiştiren hep o çalışkan hocamız olduğu için Osmanlı tıbbımızın o araştırmacı, gayretli ve tıbbi bize öğreten kimseye fazlasıyla minnettar olduğunu ve ismin tıp dünyası tarafından kolay kolay unutulmayaçağını açıklamayı hürmet sayarız.

Duruşu, dikkati ve fenni düşüncesi, ilmi bilgisi ile daha benim gibi birçok öğrencilerini senelerce faydalandırmış olan o şefkatli ve muhterem fen bilgininin siması daima hayalimde nakşedilmiş olarak kalacaktır. Bugün ona olan hürmetimi, minnettarlığımı şu güzel hatıra vesilesiyle konuyu değiştirerek bir kere daha tekrar edişimden dolayı kalben çok büyük bir sevinç duyuyorum..."

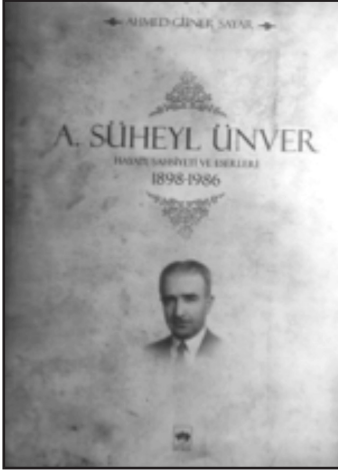
Rıfat Osman bu yazısında bizde ilk röntgen uygulamalarının, kendisinin de “çalışkan hocamız” diye bahsettiği Esad Feyzi Bey tarafından yapıldığını, kendisinin bu konudaki ilk kitabı, ilk makaleyi yazdığını, röntgen ışınları uygulamasının tıbbiyenin resmi programını alınmasını sağladığını ve bir röntgen uygulama ünitesinin açılmasını sağlayıp hayatının sonuna kadar burayı idare ettiğini de belirtmektedir.

İkdam’daki yazısında böyle diyen Rıfat Osman’ın daha sonra anılarını yazarken neden kendini ön plana çıkarmaya çalışıp, Esad Feyzi’yi ikinci plana itmeye çalışmış hatta bazı konularda onu suçlayıcı ya da aşağılayıcı ifadeler kullanmıştır? İkdam gazetesindeki bu yazıyı yazdığında Esad Feyzi Bey ölmüştü. Yani bu tarihten sonra aralarında olumsuz birşey geçmiş olması ve bundan dolayı kendisine böyle bir tavır sergilemiş olması mümkün değildir. Üstelik de Rıfat Osman Bey’in anılarındaki bu tavrı sadece Esad Feyzi’ye karşı değildir; bu tavırdan başkaları da nasibini almıştır. Örneğin anılarında, hocası Prof. Dr. Robert Rieder Paşa hakkında bazı kuşkulu bilgiler içermektedir. Bunların bir bölümü Almanya’da yaşayan Tıp Tarihçisi Diş Hekimi Engin Çoruh tarafından geniş araştırmalar ile ortaya konmuştur. Engin Çoruh’un bu konudaki “*Tosyavizade Dr. Rıfat Osman’ın Hatıralarında Hocası Prof. Dr. Robert Rieder Paşa Hakkında Yaptığı Hatalar*” isimli çalışması 2014 yılında yapılan bir tıp tarihi kongresinde (6. *International Society for the History of Islamic Medicine Congress. Van. 23-26 Eylül 2014*) sunulmuştur.

Bunlar Rıfat Osman’ın anılarında Esad Feyzi hakkında söylediklerinin ona karşı şahsi bir tavır değil, kendini ön plana çıkartmaya çalışan genel bir tavır olduğunu düşündürmektedir. Bunun nedeni, anılarını yazarkenki ruh halinden kaynaklanıyor olabilir. Kitabının kapak sayfasında anılarını Yunan işgali arasında, gözetim altına alınan evinde kapanarak oturduğu sırada yazdığını belirtmiştir. Bu olumsuz şartlar ve baskı onun ruh halini etkilemiş negatif olabilir.

Nitekim Ahmet Güner Sayar, “A Süheyl Ünver. Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986” adlı eserinde (Ötüken Yayıncılık 2011-İstanbul) Süheyl Ünver’in Rıfat Osman’ın tanıştığı yıllarda onun

durumunu şu şekilde anlatır: “Süheyl Bey Dr. Rifat Osman’la tanıştığı yıllarda onu bezgin ve bitik bulmuştu. Başına gelen olaylar karşısında çalışma azmini kaybetmiş, yaşama sevinci tükenmişti. Bilhassa çalışmalarının sahipsiz kalması, kendi dışına taşamamış oluşu onu mey’us ediyordu. Bu karamsar tablo karşısında Dr. Rifat Osman pek de haksız sayılmazdı. Önce babasından kalan zengin kitaplığın II. Abdülhamid döneminde yakılması, 1912-1913 yıllarında Balkan harbi sırasında Bulgarların, daha sonra da 1921’de Yunan işgaliyle Edirne’deki eşya ve kitaplarının yağmalanması onu hayata küstürmüştü”.

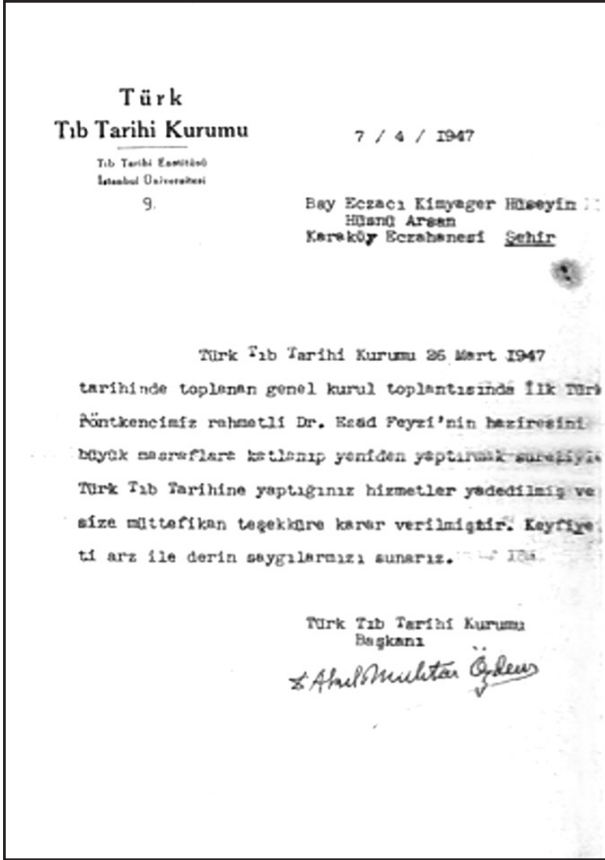
Süheyl Ünver’in Rifat Osman’la karşılaştığı bu yıllar onun anılarını yazdığı döneme denk gelmektedir. Onun anılarını yazarken bu denli olumsuz ve kendini ön plana çıkarmaya çalışan bir tablo ortaya çıkartması, bu denli mutsuz ve hayata küskün ruh halinin bir sonucu olmalıdır.

Bu nedenle Rifat Osman’ın anılarını okurken sadece Esad Feyzi Bey hakkında değil yazdığı diğer konulara da çok dikkatli ve araştırmacı yaklaşmak uygun olacaktır.

Prof. Dr. Akil Muhtar Özden

Akil Muhtar Özden ve A. Süheyl Ünver tarafından yazılan, “Ölümünün 45inci Yıldönümünde İlk Röntgencimiz Esad Feyzi” adlı kitapta (T.C. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları. Sayı 35, İstanbul 1946) Prof. Dr. Akil Muhtar Özden’in Esad Feyzi Bey hakkında söyledikleri, Esad Feyzi Bey’in Hayatı bölümünde yer almaktadır.

Akil Muhtar Özden'in, 7.4.1947 tarihinde, Türk Tıp Tarihi Kurumu Başkanı olarak, Esad Feyzi Bey'in mezarını yaptırması dolayısı ile Eczacı Kimyager Hüseyin Hüsnü Arsan'a, yazmış olduğu teşekkür yazısı (Sayın Tülay Arsan ve Füsun Arsan'ın izni ile)

Prof. Dr. A. Süheyl Ünver

Akil Muhtar Özden ve A. Süheyl Ünver tarafından yazılan, “Ölümünün 45inci Yıldönümünde İlk Röntgencimiz Esad Feyzi” adlı kitapta (T.C. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları. Sayı 35, İstanbul 1946) Süheyl Ünver, Esad Feyzi Bey’den şu şekilde bahseder:

“Hayatta bazı şöhretler vardır ki ölümleriyle beraber kaybolur ve bir müddet sonra unutulur. Lakin bazı kıymetler de vardır ki mütevazı bir çalışma tülüne bürünür, gürültüsüz bir eser bırakır, sessizce göçerler. Kabirlerine taş dikilir veya dikilmez. Unutulmuş gibi görünürler. Lakin aradan seneler geçince hatta nesiller değiştikçe onun kurudu zannolunan ruhi varlığından bir tomurcuk peydah olur. Onu anlayanlar bunu ele alarak büyütürler. Yani karşımıza ölümle-rinden seneler sonra yaşayan bir varlık doğar. İşte Esad Feyzi buna hakkiyle kavuşanlardan biridir. Bakınız bunun sebebini sayayım:

Esad Feyzi daha idadi sınıfından beri fizik ve elektriğe meraklıdır. Bu merak arkadaşı Rifat Osman’la beraber kendisini tıbbiye sınıfında fizik laboratuvarına sürükler. O Antranik Paşa’nın yanında fizik aletleriyle uğraşır, elektrikle çalışır, biller yapar, hatta eli yakıştığından bizzat istediği ufak aletleri yapar. Bu hevesle mektebini bitirmek üzeredir. Alman alimi Röntgen laburatuvarında çalışırken X denen meçhul şuyayı keşfeder. Bunun ışığının marifeti havadis olarak dünyaya yayılır. Tıp mecmualarının birinden Esad Feyzi bunu

öğrenir. İlk tecrübeye kullanılan kroks borusudur. Onunla tecrübe-lerinde muvaffak olur. Nihayet bu şuaı veren ve tadil edilen yeni bir tüb getirilir. Bunun ilk tecrübesi o tarihlerde Askeri Tıbbiyemizde öğrenci olan Akil Muhtar'ın elinin resmi muvaffakiyetle alınır.

Derken Yunanlılarla aramızda zaferimizle sona eren muharebe başlamıştır. Yıldızdaki asker hastahanesinin başına baş hekimlik ve operatörlükle getirilen Cemil paşa bu lüzumu idrak ile tübün Yıldız hastahanesinde yukarda ismini verdiğimiz iki arkadaşla birlikte harp yaralılarında kurşunun yerini tayin için kullanılmasına müsaade etmiştir.

1319 (1897) iki arkadaş çalışırlar, ve Cemil paşanın ameliyelerine kolaylık gösterirler. Lakin bu işlerşe ilgisi olmıyan ve başkalarının çalışmasından hakkı olmadığı halde şeref ve mevki kazanmak isteyen bir zatin hariçten müdahalesi bu ilmi ve ilk defa harp yaralıları üzerinde bu çalışmaların önünü almış ve güya para mükâfatı mukabilinde her ikisini de yerlerine iade etmişlerdir. Bu güzel çalışma da bu fuzuli ve saraydan getirilen emirle durdurulmuştur. Bu ilmi çalışma böylece ilk darbeyi yemiş bulunmaktadır.

Esad Feyzi durmaz yine çalışır. Dr. Besim Ömer paşanın neşrettiği ve bugün bizim için son yarım asırlık tıp tarihimizin bir kaynağı olan Nevsalı Afıyet (sene 1315) S 223-234 de.

Röntgen şuaatının sureti istihsalı, havvası, mahiyeti tatbikatı tıbbiyesi

Hakkında beş kısımda fevkalade kıymetli bir etüd neşretmiştir ki Röntgen şuaının ilk keşfolunduğu senelere ait nazariyelerin ve tatbikatının hülâsasıdır. Onun ayrıca aslını basacağımız nüshada görüleceği üzere beşinci kısımda akciğer tüberkülozunda Röntgen şuaından istifade olunur. Tüberküloza düçar olmuş yerleri hasta olmıyan taraflardan ayırt edebiliriz. Akciğer kavernlerini göreceğiz. İnsibablı perikardit ve anevrizmanın teşhisinde kullanabileceğiz... gibi kıymetli düşüncelerini ortaya koymuştur.

Makalesinde iki resim vardır ki birisi: Mecruh gazilerden Boyabadlı Mehmedin kolunda Röntgen usuliyile kurşun taharrisi, diğeri, mecruh gazinin Röntgen usuliyile resmi çıkarılan eli ve kemik derununun da kurşunun görünüşünü bildiriyor.

İşte bu tarihi resmin bilginlerimize verdiği ilhama göre (Cihan tıp tarihince harp yaralisinda kurşunu Röntgen cihazıyla tesbit eden Türkler) den murad Doktor Esad Feyzi ile Dr. Rifat Osman kasedilmektedir ve bunu 1 Haziran 1937’de Radyoloji Enstitüsünün açılış töreninde üniversitenin emekli rektörü Prof. Cemil Birsel söylemiştir. Prof. Dr. Operatör Cemil Topuzlu ve Prof. Dr. Raşid Tahsin bu iki arkadaşın beraber çalıştıklarını teyid etmişler ve yukardaki sözün selâhiyetle söylenmesine müessir olmuşlardır.

Bu arada Esad Feyzi Hikmeti Tabiiyye ders kitabını yazıyor. Ayrıca Röntgen şuaai ve tatbikatı tıbbiye ve cerrahiyesi üzerine bir yazı, İlmülarz vel maadin ders kitabını 1316 (1900) de ölümünden bir sen önce yazmıştır. Bundan Hocası İbrahim Lütfü paşanın direktiflerini esas tutmuştur. Esası fransızca bir kitaptan alınmadır. Lakin kendisi de bir çok yeni bilgiler katmıştır. Dağların teşekkülü kısmında İbni Sinadan da alır. İşte bütün bunlar o genç ve istibdatlı hekimimizin yaşadığı 28 senenin son senelerine sığmıştır. Onun bu kısa zamanda neler başardığını hayretle görüyoruz.

Esad Feyzi, Kolağası Feyzi ağanın oğludur. Osmanlı müellifleri (cild 3. etibba faslı) zamanımızın etibbasının en zakilerinden olup İznik kurasındandır demektedir. Lakin erkek kardeşinin oğlu ve Karaca Ahmedde Türk hekimlerinin bir ziyaretgâhı olan kabribi büyük fedakarlıklarla onaran Eczacı Hüsnü Arsanın bildirdiğine göre Feyzi Ağanın babası Üsküdarlıdır. Valdesinin babası kadı olduğundan Bursa vilayetinde bulunmuş ve Gemliğin civarında toprak ve mülk almıştır. İşte Feyzi ağa Gemliğin Paşaköy nehiyesinde Güneç karyesinde doğmuştur. İlk okuduğu mektep Davutpaşa askeri rüşdiyesidir. Sonra tıbbiye idadisine girmiş askeri mektebi tıbbiyede okumuş ve 1897 de yüzbaşılıkla çıkmıştır. Prof. Dr. Kemal Cenap, Prof. Dr. Mustafa Hayrullah Diker, Prof. Dr. Neşet Osman, Prof. Dr. Edhem Akif sınıf arkadaşlarındandır. Daha talebe iken Fizike, Kimyaya ve riyaziyyeye de çok istidad göstermiş ve Antranik paşadan sonra Hikmet Tabiiye muallimi olan Doktor İsmail Ali bey yanında asistan gibi kalmıştır...

..Yunan harbi esnasında İstanbul'a gelen Alman Salibiahmer heyeti huzurunda bazı tecrübeler yapılmıştır ve tecrübeler mezkûr heyetin takdirini kazanmıştır.

1314 (1898) de Askeri Tıbbiyeden yüzbaşılıkla çıkan Esad Feyziyi kur'a ile Yemene tayin ederler. Fakat bu yüksek istidadlı gencin burada inkişafını arzu eden hocaları Dr. Esad paşa ve İsmail Ali beyler nihayet emellerine muvaffak olmuşlar ve kendisini İstanbulda alıkoymuşlardır. Artık Askeri Tıbbiyede Hikmet muallimi İsmail Ali beyin yanında çalışmalarına devam etmiştir. Bu derse muavin seçilmiştir. Esad Feyzi bilhassa, fizik, riyaziye ve resimle meşgul olduğu kadar fizik aletlerini seveseve tamireder ve tarihi tabii müzeği için hayvan tahnitlerini yapardı.

Esad Feyzi esaslı bir surette inkişafını ilerletmeğe çalışırken yirmi yedi yaşında iken evlenir ve mesut bir alie yuvası kurar. Üçüncü ayında yüzünde çıkan bir çıbanın erizipele çevirmesi ve kanını zehirlemesiyle 1 Şubat 1319 tarihinde (1901) de ölür, ruhu tıp tarihimizin bir sahifesine ve vücudu de Karacaahmenin harimine gömülür.

Genç yaşında ölümü yeni gelişmeye başlayan XX inci asır Türk hekimliği için onun feyizli bir yuvası olan Asketi Tıbbiye için bir talihsizliktir. Mülkiye tıbbiyesine nazaran o tarihlerde Askeri Tıbbiye genç ve değerli hocalara malikti. O zaman Mülkiye tıbbiyesinde talebe olan Prof. Dr. Adnan - Adıvar bu farkı görmüş ve Askeri tıbbiyenin medhe değer hocaları arasında taktirle Esad Feyzinin ismini de vermiştir.

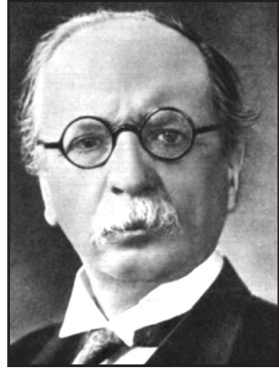
Bu vesile ile ölümünün 45 inci yılında Esad Feyzinin kabrini ve gömülü bulunduğu hazireyi biraderinin oğlu Kadıköy eczahanesinin sahibi Eczacı Kimyaker Hüsnü Arsan büyük bir maddi fedakarlığa katlanarak âbidemsi bir halde onartmıştır ve bunu inşaatçılarımızdan Nasır Çizer ele almış ve muvaffakiyetle sona erdirmiştir. İstanbul Üniversitesi Tıp tarihi Enstitüsü ve Türk Tıp tarihi Kurumu bu asil ruhlu eczacı arkadaşımıza şükranlarını sunmağı bir borç bilir».

Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam

Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam’ın Nasıl Okudum (Nehir Yayınları, İstanbul 1991) isimli kitabında Esad Feyzi Bey hakkında söyledikleri (s.87), “Esad Feyzi Bey’in Hayatı” bölümünde yer almaktadır.

Prof. Dr. Besim Ömer Akalın

Dr. Besim Ömer Bey, yayınladığı Nevsâl-i Âfiyet (Sağlık Yıllığı) dergisinin 1320 (12 Aralık 1903) tarihli sayısında 719-721 sayfalarında, “Merhum Esad Feyzi Bey” başlıklı bir yazı yayınlar. Esad Feyzi Bey’in ölümü üzerine yayınlanan bu yazının İkdam gazetesinde de yayımlandığı bildirilmiş olsa da hangi tarih ve hangi sayıda yayımlandığı bildirilmemiştir. Esad Feyzi Bey’in bir fotoğrafının da yer aldığı yazıda Besim Ömer Bey şunları söyler:

”Merhum Esad Feyzi Bey bu çalışkan, muktedir, meziyyetli ve dirayetli tabîbî herkes, özellikle tıp âlemi çok iyi tanırdı. Geceyi gündüze katarak talebesine ve ilim âlemine faydalı fennî eserler hazırlamaya çalışan bu muhterem zatın pek acı olan vefat haberini vermek için şu satırları yazıyoruz.

Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne’den yetişen ve geleceğin en muktedir tabiplerden biri olacağı şüphesiz olan Esad Feyzi, aynı mektebin hikmet-i tabî’iyye [Fizik] bölümünde yardımcı öğretim

üyesi ve Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne^de ilmü'l-arz ve'l-ma'âdin öğretim üyesi vekili idi...

Daha mektebdan çıkalkı dört sene olduğu halde talebeye faydalı olmak için cidden hizmet eylediği ve gelecekte en muhterem akademisyenlerden sayılacağı mektebin bütün hocaları ve idaresi tarafından ifade edilen bu tabib, tıp ilminin bütün inceliklerini biliyordu. Onda ilim öğrenen talebeleri ve yayınladığı eserlerini inceleyen fen meraklıları onun marifet ve yüksek ilmini takdir etmekte tereddüd etmez. Ahlak ve davranışları, her türlü harekâtı kemalini gösteren böyle bir yardımcı öğretim üyesini kaybeden tıp alemi en acı matemlere, en gönül yakan teessüflere boğulacaktır.

Esad Feyzi Bey'in mesleğinde henüz çocukluk devri sayılmak lazım gelen bu günlerde yaptığı hizmetler, nâmının büyüklüğünü fazlasıyla ispata yeterlidir... Okulun fizik laboratuarını mükemmel bir hâle getirmiş ve Avrupa'dan getirilmesi icâb eden birçok aletleri kendi maharetli elleri ile yaparak hakikaten hikmet ehli olduğunu en zor beğenen kimselere bile kabul ettirmiştir.

Geçen Yunan savaşı sırasında harb meydanından yaralı olarak dönen gazilerin bedenlerinin çeşitli kısımlarında kalan kurşun parçalarını bizde ilk defa olmak üzere kullanmaya başladığı Röntgen ışınları kontrolüyle bularak Yıldız Hastahanesinde yapılan o önemli cerrahi ameliyatta kurşunları ve yerlerini Cemil Paşa'ya göstermek gibi çok önemli bir hizmet yapmış ve hatta hastahaneyi ziyaret eden Alman Kızıl Haç Cemiyeti doktorlarını o zamanlar daha yeni keşf edilen, röntgen ışınının bu kadar erken kullanarak takdirlerini kazanmıştır. Daha sonra röntgen ışınını mektebin resmi programına dahil ettiği gibi mektebin cerrahi kliniğinde "Röntgen ışınları ile muayene" şubesinin kurulmasında da hizmet etmiş ve vefatna kadar orada bizzat hizmet etmiştir.

Esad Feyzi Bey yazmaktaki mahareti ile de öne çıkarak ilim aleminde dikkat çeken bir eser olarak *İlmü'l-arz ve'l-ma'âdin* kitabını yazarak basmış ve yayınlamıştır ve bu son günlerde Röntgen Şu'âtı

ve Tatbikât-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi (Röntgen Işınları ve Tıp ve Cerrahi Uygulamaları) namıyla bir diğer mühim eseri tamamlamış ve programı ıslah edilen Mekteb-i İdâdî-i Tıbbiye-i Şâhâne üçüncü senesi için yazmaya başladığı “*Hikmet-i Tabî’iyye-i İbtidâiye*” eserini de yarım bırakmıştır.

Bugün bizimle beraber bütün kıymet bilen tıp alemini kederlere ve mâtemlere boğan bu vefat hadisesine, şu genç, üretken, insaniyet sahibi bir öğretim üyesi ve doktorun yılcık gibi ufak ve ehemmiyetsiz bir hastalık sebebiyle fen aleminin istifadesinden ebediyen kayboluşuna dünyalar kadar acınsa layıktır.”

Binbaşı Elhaç Rıza Tahsin

Binbaşı Elhaç Rıza Tahsin, Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye - Tıp Fakültesi Tarihçesi (Ekleyerek Yayınlayan Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Özel Yayınlar, İstanbul, 1991) kitabında Esad Feyzi'den bahsederken (s.70) "Esad Feyzi Efendi "Fevt" yüzbaşı rütbesinde ve Mekteb-i Tıbbiye İlm-i Hikmet-i Tabiye (fizik bilgisi) Muallimi Muavini iken elim bir surette humre-i vechiyenin (yüzünde beliren yılanlık) kurbanı olan, hârikülâde zekâsı, yorulmak bilmeyen say-ü gayret ve fikr-i icad ve selaset-i tedrisi muallim ve müteallim ve meslekdaşlarının kâffesinin (tamamının) teveccüh (sevgi, yakınlık) ve ihtiramını (sevgi) kazanan ve ufulile (ölmesiyle) alem-i tebabeti Osmaniye'de gayr-i kabil-i telâfi bir boşluk bırakan Esad Feyzi merhumdur. Röntgen Şuaatı namında bir eseri vardır" demektedir.

Dr. General Kemal Özbay

Dr. General Kemal Özbay, Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri (Yörük Basımevi, İstanbul, 1976) kitabında, Türk - Yunan Savaşı bölümünde ilk röntgen muayenesi hakkında şunları yazar (s.69): “İstanbul’a nakledilebilen vak’alara, Yıldız ve Haydarpaşa Hastahanelerinde gerekli cerrahi tedaviler yapılmış, Muallim Esat Feyzi Bey tıbbiyenin hikmethanesinde - fizik laboratuvarı- bulunan kroks tüpleri ile yaptığı cihazdan faydalanarak ilk röntgen muayenesini yapmıştı”

Prof. Dr. Cemil Topuzlu

Operatör Dr. Cemil (Topuzlu) Paşa, İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım (Arma Yayınları, İstanbul, 1954) eserinde ülkemizde radyolojinin başlangıcın hakkında şunları söylemektedir.

Sayfa 235: *“Türkiye’de cerrahlığın inkişafına hizmet edenler arasında senelerce yanımda asistan olarak çalışan Fâzıl ve Süfyan Beyler de vardır. Ezcümle Süfyan Bey... memleketimizde ilk defa röntgen şuaını kullanmış, seririyatımızın bir köşesinde tesis ettiğimiz mektebimizin biricik röntgen lâboratuvarını senelerce kendi başına idare etmiş ve birçok mütehassis yetiştirmiştir”.*

Sayfa 254: *“Harp cerrahisinde henüz keşfedilmemiş röntgen şua-larını yeryüzünde ilk defa olarak Yunan muharebesinde yaralanan askerlerimizin üzerinde ve Yıldız sarayı civarında tesis edilen hastahane de ilk defa olarak ben kullandım ve çektiğim filimleri bütün Avrupa ve Amerika’daki tıp cemiyet ve akademilerine yolladım”.*

Cemil Topuzlu Paşa anılarında Esad Feyzi’den hiç bahsetmemiştir. Yunan Harbi sırasında Yıldız Hastanesinin baştabibi kendisidir. Ancak buradaki röntgen uygulamaları Cemil Paşa’dan alınan izin ile ve onun kontrolünde Esad Feyzi ve Rifat Osman tarafından yapılmıştır. Bu konu, birçok kaynakta bu şekilde belirtilmektedir. Cemil Paşa ise bu yaralıların tedavilerini gerçekleştirmiştir. Cemil Paşa’nın bu vakaları İstanbul’da bazı tıbbi toplantılarda sunmuş ve

Gazette Médicale d'Orien (15 Temmuz 1897, Sayı 42)'de bu sunumundan bahsetmiştir.

[illegible]

Cemil Paşa anılarında böyle yazmış olmasına ve Esad Feyzi Bey'e hiç yer vermemiş olmasına rağmen, Esad Feyzi Bey'in yazdığı ve ülkemizde radyoloji alanında yazılan ilk kitap olan *Röntgen Şu'âtı ve Tatbikat-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi* (Röntgen ışınları ve tıp ve cerrahi uygulaması) isimli kitabın önsözünde onun çalışmalarından ve eserinden övgü ile bahseder. Kitabın önsözde şöyle denmektedir:

“Üstâd-ı ekreminiz Operatör Saâdetlü Cemil Paşa Hazretlerinin Eser-i Âcizânem Hakkında Lûtfen İhsan Buyurdıkları Takrîz-i üstâ-dâneleridir (Onurlu öğreticimiz Operatör Saygın Cemil Paşa Hazretlerinin elimden geldiğince oluşturduğum yapıtım konusunda lütfen bağışladıkları bilgece sunu ve övgü).

Röntgen uygulamasının temel ve uygulama şekilleri konusunda yazdığınız kitabı inceledim. Oldukça memnun oldum. Nasıl memnun olmayayım ki: ele aldığınız konuda şimdiye kadar uygulanmış birçok deneyler, bunun tıp dünyası ve özellikle cerrahi bilimine edeceği hizmetlerin önemini, kendisinden beklenen yararın bolluğunu açık bir şekilde ortaya koydu.

Daha kesin sonuçlar oluşturmaları nedeniyle, bugün tıbbın diğer dallarından ileri durumda bulunan cerrahi bilimi de yakın zamanlara kadar “kuşuklar karanlığı içinde kalan öbür bilim dalları gibi” izlediği yön ve ulaşabileceği hedefi belirlenmemiş karanlık yollarda kendine bir kurtarıcı kılavuz aradı.

Öyle bir zaman geldi ki Almanya bilim adamlarından Prof. Röntgen’in bu buluşu ilerleme alanında parıldayan bir yol gibi ışık saçıcı oldu. Bu sayede insanlığın aziz bireylerini uğradığı güçlüklerden kurtarmaya, o çaresizlerin acı dolu inlemelerini sevinçli gülüşlere dönüştürmeye çalışan doktorların, operatörlerin müzik aleti çalar gibi çalışan elleri şimdi güvenli olarak daha korkusuzca hareket etmeye başladı. Bedenin derinliklerinde belirsiz gizlenme alanları bulabilmiş bir cisim, bir süre için bile kendini bilim adamlarından saklayamaz oldu.

Biz de bu yararlı yöntemin çok yüksek önemini değerlendirerek İmparatorluk Tıp Okulu Cerrahi Hastalıkları’nda ulu padişah hazretlerinin geliştirdiği olanakla önceden küçük bir laboratuvar oluşturmuştuk. Doğrusu pek çok olumlu sonuçlar elde ettik. Dahası gerçekleşmiş deneyimlerimize bakarak diyebiliriz ki; bugün var olan ve ileride kurulacak hastanelerde bu çeşit uygulama bölümlerine kesin gereksinim vardır. Bu nedenle çalışmanızın, böyle önemli bir konuya yoğunlaşarak, büyük çaba ile elde edilen kusursuz sonuçlarını övgüye değer görmemek, bir kıymetbilirin elinden gelmez. Özellikle de yurdumuzda bu konuda ilk olmak şerefini yaptınız kazanıyor. Sonuç olarak ulusal kitaplığımıza, bilimsel olgunluğunuzun armağanı olan bu kitap hakkında övgüden başka söyleyecek bir sözüm yoktur. Çalışmanızdan ötürü sizi kutlamaya değer görerek, bilim adamlarının eserini incelemekten uzak kalamayacaklarını ifade ile, daha bunun gibi birçok eser yayınlamayı başarak Osmanlı tıbbımıza güzel hizmetlerinizi dilerim.

İmparatorluk Tıp Okulu

Cerrahi Hastalıklar Profesörü

Operatör Ferik (Tümgeneral) Cemil”

Esad Feyzi Bey'in kitabının önsözünü yazan ve çalışmalarından dolayı kendisini kutlayan ve "Özellikle de yurdumuzda bu konuda ilk olmak şerefini yaptınız kazanıyor" sözlerini sarfeden Cemil Paşa'nın anılarını yazarken farklı bir tavır göstermesini anlamak mümkün değildir.

İlter Uzel ve Selim Kadioğlu Türk Radyoloji Tarihinden Notlar-II (Türk Radyoloji Dergisi 1999;34(4):639-644) başlıklı yazılarında Cemil Paşa'nın anılarını yazarken gösterdiği bu tavrı şu şekilde açıklamaktadır: *"Topuzlu kesinlikle "publish or perish" ilkesinin bilincindedir ve kendi sorumluluğu altında yapılan incelemelere tereddütsüz sahip çıkmaktadır. Başarının teknik anlamda sahibi olan ve yaşamlarının en önemli olayı bu başarı olan iki genci ise anmaya gerek görmemektedir"*. Yazarlar ayrıca bu yazılarında tıp tarihimizin çekişmelerden, kıskançlıklardan ve bunlardan kaynaklanan çarpırtılardan, karalamalardan yana zengin bir koleksiyon içerdiğini de belirtmektedir.

Yusuf Kemal Tengirşek

“Vatan Hizmetinde” adlı kitabında (Kültür Bakanlığı Yayınları:405. Eroğlu Matbaacılık, Ankara 1981) anılarını derleyen Yusuf Kemal Tengirşek, tıbbiyede geçen yıllarından bahsederken, Esad Feyzi Bey hakkında şunları söyler (s:48-49:

“Fizik dersinde Esat Feyzi adında bir öğretmen muavinimiz vardı. Fizik dersanesine getirilip bozulduktan sonra bir tarafa atılmış olan âletleri merhum Esat Feyzi kendi tamir ederdi. Bu sayede bizim zamanımızda fizik dersanesindeki âletler ve cihazlar boldu. Esat Feyzi hakikaten fizik dersanesini ihya etmişti. Bir gün bana. “Bu cuma gecesi sen çıkma, okulda kal.. Seninle mühim bir iş yapacağız.” dedi..... Sevinçle akşamı bekledim. O gece Esat Feyzi ile

fizik dersanesine çıktık. Esat Feyzi bana bir tüp gösterdi. Röntgen şuasının Türkiye’de ilk tatbikatı için galiba Almanya’dan getirmiş. Esat Feyzi fizik dersanesinde kullanılması yasak olan bu tüpten röntgen ışığının tesirini tecrübe etmek istemiş. Avda vurulan eli-

min kemiklerinin resmini çektik. Esat Feyzi'nin bu pek gizli yapılan tecrübeden dolayı duyduğu sevinç sonsuzdu. İçimizdeki ilim ve öğrenme isteğini tatmin edebilmekten ikimiz de büyük bir zevk duyuyorduk....

Memleketimizde röntgencilik tarihini yazmakta olan Hüsnü Bey'in isteği üzerine bu resmi kitaplarımın arasında çok aradım. Fakat maalesef bulamadım.”

ESAD FEYZİ BEY'İN NİŞAN VE MADALYALARI

Esad Feyzi Bey'in Sanayi Madalyası ve Yunan Muharebesi Madalyası (Akrabaları Sn. Tülay Arsan ve Sn. Füsun Arsan'ın izni ile)

Esad Feyzi Bey'in fotoğraflarında göğsünde üç adet madalya taşıdığını görürüz. Bu madalyalar şunlardır.

Mecidi Nişanı: Sultan Abdülmecid tarafından çıkartılmıştır. Beş ayrı rütbesi (derecesi) vardır. Hak edenlere hayatta olduğu süre içinde taşınması için verilir, sahibinin ölümü halinde hazineye iade edilirdi. Yedi köşeli olup her köşede beşer işin bulunurdu. Ortası kabarık, güneş şeklindedir. Bu nişanı alabilmek için saltanat-ı seniyeye iyi hizmet etmiş olmak şarttı. Mesleklerinde en az 20 sene üstün başarı göstererek hizmet edenlere verildiği gibi padişahın uygun gördüğü kişilere de verilebiliyordu.

Önce 5. rütbe nişan verilir, daha sonra her rütbe için belirli sene beklemek zorunda kalınırdı. Esad Feyzi Bey bu madalyayı muhtemelen üstün çalışmalarından dolayı, çok genç yaşta almaya hak kazanmıştı.

Sanayi (İftihar) Madalyası: Sultan II. Abdülhamid'in emri ile, 6 Aralık 1884 tarihinde çıkarılmıştır. Altın ve gümüş olarak iki ayrı türü vardır. Esad Feyzi Bey'in madalyası gümüştür.

Ön yüzünde Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası ve Osmanlı arması, arka yüzünde de defne dallarından oluşan bir çelenk motifi bulunmaktaydı. Padişaha sadakat gösterenlere, tarım ve sanatın ilerlemesinde çalışanlara, yangın ve salgın hastalık sırasında devlet ve millet yararına büyük hizmetleri görülenlere veriliyordu.

Yunan Muharebesi Madalyası: Yunanistan'ın Osmanlı egemenliği altında bulunan Girit adasını ele geçirmeye çalışması üzerine 21 Nisan 1897 tarihinde Osmanlı Hükümeti tarafından bu ülkeye karşı savaş ilan edilmiştir. Bir ay süren ve Osmanlı Devleti'nin galibiyeti ile sonuçlanan savaşın ardından Sultan II. Abdülhamid tarafından bu madalya çıkartılmıştır. Bir yüzünde sultanın tuğrası vardır; diğer yüzünde "Yunan Muharebesi ve yevmi pazar, 23 Zilkade sene 1314" yazısı vardır.

Bu madalyalardan iki tabesi halen Esad Feyzi Bey'in akrabalarında bulunurken Mecidi Nişanı kendilerinde yoktur. Bu madalya, ölümünden sonra hazineye iade edilmiş olabilir.

ESAD FEYZİ BEY'İN MEZARI

Esad Feyzi Bey'in mezarı İstanbul'da Üsküdar Karacaahmet Mezarlığındadır.

Mezarının Karacaahmet'te olduğunu öğrenen yeğeni Eczacı Hüseyin Hüsnü Arsan uzun aramalar sonunda, 1947 yılında mezarın yerini bulur. Bulduğunda taşı düşmüş ve kirlenmiş, etrafı da harabe halindedir. Hüseyin Hüsnü Bey, Prof. Dr. Süheyl Ünver'in de yardımı ile mezarını tamir ettirir, taşını yerine koydurup temizletir. Ayrıca çevresindeki mezarları da düzenler. Bir de kitabe koymak ister. Bu amaçla üzerinde "İlk Türk Röntgencisi Yüzbaşı Doktor Esat Feyzi Burada Yatar 1874-1901" yazan ve bir Crookes tüpü ile el radyografisinin resmedildiği mermerden bir kitabe hazırlatır ve bunu mezarın hemen dibindeki duvara koydurur.

Hüseyin Hüsnü Bey, mezarda gerekli düzenlemeleri yaptırdıktan sonra, Haydarpaşa Asker Hastahanesi'nde, Türk Tıp Tarihi Kurumu üyelerinin de katıldığı bir toplantı düzenler. Amcası hakkında bir broşür hazırlatıp toplantıda dağıtır. Bu toplantıda Süheyl Ünver'e şunları söyler: " Ben Esad Feyzi'nin babamın kardeşi diye kabrini yaptırmadım. Ve hakkında bu toplantıyı amucam diye de istemedim. Fakat hakkında yapılan neşriyatla öğrenmiş bulunuyorum ki merhum mensup olduğu mesleğine hizmet etmiş bir bilim adamıdır ve o sahada Garp'te yapılan bir keşfi ilk defa kendi eliyle bize sokmuş bulunmaktadır. Amucam olarak değil ben memleketine bu yoldan çalışmış bir insan olduğundan onun hakkında ben de şu ufak hizmette bulundum".

1949 yılında vefat eden Hüseyin Hüsnü Arsan'ın mezarı da hemen Esad Feyzi Bey'in mezarının yanındadır.

Geçtiğimiz yıllarda, Karacaahmet Mezarlığı'nın bakım ve düzenleme çalışmaları sırasında mezarlığı çevreleyen duvarlara konan kalın taş sütunlar nedeni ile Hüseyin Hüsnü Bey tarafından duvara konan bu taş kitabe görülemez hale gelmiştir.

Türk Radyoloji Derneği Tarih Araştırmaları Çalışma Grubu, Prof. Dr. Hadi Özer ve Prof. Dr. Nevra Elmas'ın girişimleri ve Türk Radyoloji Derneği'nin katkıları ile yeni bir tabela hazırlatmıştır. Tabelada

Esad Feyzi Bey'in kısa hayat hikayesi ve bir de fotoğrafı bulunmaktadır. Bu tabela 14 Haziran 2014 tarihinde, Esad Feyzi Bey'in akrabalarının da bulunduğu bir törenle, daha önce hazırlanmış olan taş kitabenin arka yüzüne konmuştur.

Esad Feyzi Bey'in mezarında, yeğeni merhum Eczacı Hüseyin Hüsnü Arsan tarafından yaptırılan kitabe

Prof. Dr. Aslı Özer, Prof. Dr. Hadi Özer, Esad Feyzi Bey'in akrabaları Füsün Arsan ve Tülay Arsan, Prof. Dr. C.Çınar Başekim, Esad Feyzi Bey'in mezarında (14 Haziran 2014)

BAŞUCU TAŞI (7544)

Bâki Allahdır

Bütün âmalî necibe-i âliyesini şu mezarın

Sükuneti camidesine gömen doktor

Es-ad Feyzi Bey Darulfünun-ı Tıbbiye'nin

Röntgen Şua-ışını tatbikatına memur

Bir muallimi hekim aşınası idi. Ailesini

Mesleğini, talebesini me'yûs ve bi-nevâ

Bırakarak hakı sarı kabâ oldu

Allah ruhunu feyzü bekaya mazhar etsün, amin

Bu hikmethane-i alemde çare bulamadı derde

Ğarku rahmet olsun Es-ad Efendiye

1 Şaban 1319 (13 Kasım 1901)

AYAKUCU TAŞI (7545)

Âh mine'l-mevt

Girmiş idi yirmi sekiz yaşına

Felek zehir kattı tatlı aşına

Beş aylık göğü iken ne geldi başına

Mevta tabut-ı taht devran ağladı

Etrafında olduğun duydu yâ

Gelüp göğilinin elbisesini soydular

Mevtasını istembota koydular

Parıl parıl bahr-u umman ağladı

Hocası talebesi tâbut kolunda

Dervişler zikreder sağ solunda

Mekadi Karacaahmet yolunda

Validesi âh idüp ve âl kan ağladı

KAYNAKLAR (YAYIN TARİHİNE GÖRE)

1. Servet-i Fünun, Dergisi No.326, 1313 (10 Haziran 1897)
2. Servet-i Fünun Dergisi. No:330, 1313 (8 Temmuz 1897)
3. Gazette Médicale d'Orien 15 Temmuz 1897, Sayı 42
4. Esad Feyzi. Röntgen Şu'â'tı ve Tatbikât-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi. 1314-1898. (Röntgen Işınları ve Tıp ve Cerrahi Uygulamaları. Ed. Aytekin Besim. 2006 Ankara)
5. Esad Feyzi. "Röntgen Şuâ'âtının suret-i istihsali, havassı, mahiyeti, tatbikat-ı tıbbiyesi" (Röntgen ışınlarının elde edilmesi, özellikleri, tıbbi uygulaması), *Nevsâl-i Afîyet*, yay. B.Ömer, 1.sene, İstanbul. 1315 (1899)
6. Esad Feyzi. İlmü'l-Arz ve'l-Ma'âdin. Mahmutbey Matbaası. İstanbul. 1316-1900
7. Besim Ömer. Merhum Esad Feyzi Bey. *Nevsâl-i Âfiyet*. Cilt:3, s: 719-721. 1320 (1903)
8. Uludağ OŞ. İlk röntgen mütehassıslarımız hakkında bir kaç hatıra. *Poliklinik*. VI(65):147-150.1938
9. Prof. Dr. Süheyl Ünver. Türklerde Radyolojinin başlangıcına dair. *Klinik Radyoloji*. 1(1): 1940.
10. Akil Muhtar Özden, A. Süheyl Ünver. Ölümünün 45 inci Yıldönümünde İlk Röntgencimiz Esad Feyzi, T.C. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü, Sayı:35, İstanbul 1946.
11. Ünver S. Ölümünün Onuncu Yılında. Rahmetli Eczacı Hüseyin Hüsnü'nün Bir Sözü. *TEB Mecmuası*. Sayfa 5-7:1959
12. Dr. General Kemal Özbay. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri. Yörük Basımevi. İstanbul 1976
13. Yusuf Kemal Tengirşek. Vatan Hizmetinde. Kültür Bakanlığı Yayınları:405. Eroğlu Matbaacılık, Ankara 1981

14. Yıldırım N. Röntgen Şu'a'tı ve Tatbikat-ı Tıbbiye ve Cerrahiyesi (Röntgen Işınlarnının Tıbbi ve Cerrahi Uygulaması), Tarih ve Toplum, sayı:16, s:70, İstanbul, Nisan 1985
15. Rıza Tahsin. Tıp Fakültesi Tarihçesi (Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye) Cilt I-II. Eklerle yayınlayan: Aykut Kazancıgil. Özel Yayınları 1991 İstanbul
16. Eisenberg RL, Roentgen and discovery of X-rays. Radiology, an illustrated history. Chp:2, s:22-42 ve chp:4, s:59 ve chp:22. Military Radiology s:389-391. London, Mosby; 1992
17. Pınar T, Dicle O, Başlangıcından Günümüze Türk Radyolojisi, s,9-10 ve s:13-14, 1.baskı. İzmir 1995
18. Yıldırım N, Ülman YI. Türkiye'de ilk kullanılışının 100.yılında Röntgen Işınları ve Dr Esad Feyzi. Tarih ve Toplum. Sayı:152, s:48-49. İstanbul, Ağustos 1996
19. Ülman YI. Türkiye'de Radyolojinin öncüsü Dr Esad Feyzi Bey. Bilim ve Ütopya. Ağustos sayısı, s:44-46. İstanbul 1997
20. Uzel İ., Kadioğlu S. Türk Radyoloji Tarihinden Notlar-II. Türk Radyoloji Dergisi;34(4):639-644.1999
21. Güneş Ç, Bozkurt G. Radyolojinin Tarihi ve Türk Tıbbında ilk Radyografi Uygulaması. Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 17(3):203-206.2000
22. Tunacı A,Yıldırım N,Ulman YI, et al, "Origin of Military Radiology: First Use of X-Rays in Ottoman Empire", European Congress of Radiology (Vienna-Austria, 5-9 March 2004), electronic poster no: C-898.
23. Ulman YI, Livadas G, Yıldırım N.The pioneering steps of radiology in Turkey (1896-1923). European Journal of Radiology, sayı:55, s:306-310. 2005

24. Ulman YI. Ülkemiz ve Dünya Radyolojisine Katkılarıyla Dr. Esad Feyzi. Doktor, Yıl 6, Sayı 31. s: 38-41 Şubat-Mart 2006
25. Başekim CÇ. Hepsi de radyolog. İstanbul 2008
26. Gürkan M. İlk Röntgen Şehitlerimiz. Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi (1920-1938). Ege Üniversitesi Edebiyet Fakültesi Yayınları. No:156. 2009
27. Ayşegül Erdemir Demirhan, İbrahim Başağaoğlu. Radyolojide Tarihi Gelişmeler ve Tıp Etiği Sorunları (Olgu Örnekleriyle) Nobel Tıp Kitabevleri. İstanbul 2010
28. Ustun C. Initiation of the adventure of X-rays in Turkey. European Journal of Radiology. 75:343-345.2010
29. Prof. Dr. Ertuğrul Eğilmez. Türk Tıp ve Eğitim Tarihi. Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları:33. 2011 Antakya
30. Fatma Özlen. Röntgen Devrimi: Ve İnsan Kendi İçini Gördü. Tarih Dergi. Sayı 05: 2014
31. Yarman A. Ermeni Etbba Cemiyeti (1912-1922). Osmanlı'da Tiptan Siyasete Bir Kurum. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 2014
32. M. Engin Çoruh. Topyavizade Dr. Rıfat Osman'ın Hatıralarında Hocası Prof. Dr. Robert Rieder Paşa Hakkında Yaptığı Hatalar.6. *International Society for the History of Islamic Medicine Congress. Van.* 23-26 Eylül 2014.
33. Mesut Ersoy. 1897 Türk-Yunan Savaşında Türk Ordularında Askeri Sağlık Hizmetleri. Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Tıp Tarihi ve Deontoloji Yüksek Lisans Programı Tezi. Ankara 2015
34. Emre Dölen. Dr. Esad Feyzi Bey ve *İlmü'l-Arz v'el-Maâdin. Basımında*

